

Saturs

Ievads	5
1. Vidējā pirmsskolas vecuma posma runas attīstība un raksturojums	8
1.1. 4 - 5 gadīgu bērnu runas un valodas raksturojums akcentējot vārda krājuma attīstību	8
1.2. Didaktiskā rotaļa 4 - 5 gadīgu bērnu vārdu krājuma paplašinātāja	18
2. Didaktiskās rotaļas, kā vārdu krājuma paplašinātājs 4 - 5 gadus veciem bērniem	27
2.1. Pētījuma metodoloģija un pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums	27
2.2. Praktiskais darbs ar 4 - 5 gadus veciem bērniem vārdu krājuma paplašināšanā izmantojot didaktiskās rotaļas	34
2.3. Pētījuma rezultātu apkopojums	41
Secinājumi	46
Literatūras saraksts	47
Pielikums.....	50

Anotācija

Kvalifikācijas darbam tika izvēlēta tēma: „Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma pilnveidošana izmantojot didaktiskās rotaļas”, darba autore Valentīna Mickēviča – Eihvalde.

Kvalifikācijas darba vadītājs: Mg.pead. Ilze Vilka.

Darba mērķis: teorētiski pētīt un praktiski pārbaudīt -, kā didaktiskas rotaļas sekmē vārdu krājuma pilnveidošanos 4 – 5 gadus veciem bērniem.

Darbs sastāv no ievada, 2 daļām un secinājumiem.

Kvalifikācijas darba pirmajā daļā tika pētīta un analizēta pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra. Teorētiskajā daļā tika apkopotas dažādu autoru atziņas, par vārdu krājuma pilnveidošanu bērniem vidējā vecuma posmā pielietojot didaktiskās rotaļas. Kā arī bērnu attīstības īpatnības vidējā vecumā un didaktisko rotaļu nozīme vārdu krājuma pilnveidē.

Kvalifikācijas darba otrajā praktiskajā daļā veikti vērojumi un izmēģinājumi vārdu krājuma pilnveidošanā izmantojot didaktiskās rotaļas, kas pielāgotas bērnu attīstībai un interesēm.

Hipotēze - sekmīgāka vārdu krājuma pilnveidošana vidējā pirmsskolas vecuma bērniem ir iespējama, - ja pedagogs runas un valodas attīstības nodarbībās izmanto daudzveidīgas didaktiskās rotaļas, kuras izvēlētas atbilstoši bērnu pieredzei, vajadzībām un interesēm ir apstiprinājusies.

Darba apjoms: 70 lapas. Darbā ir 9 attēli, 4 tabulas, 18 pielikumi. Izmantoti 40 literatūras avoti.

Atslēgas vārdi: vidējais pirmsskolas vecums, 4 – 5 gadus veci bērni, vārdu krājuma pilnveidošana, didaktiskās rotaļas, pedagoģija, runa, valoda.

Annotation

The title of the qualification work was chosen: "Improvement of the average pre-school child's vocabulary through didactic games", author Valentīna Mickēviča - Eihvalde.

Head of qualification work: M.Ed. Ilze Vilka.

The aim of the work: to study theoretically and to test in practice - how didactic games contribute to the improvement of the vocabulary for children aged 4-5 years.

The work consists of an Introduction, 2 parts and conclusions.

In the first part of the qualification work, pedagogical and psychological literature was studied and analyzed. The theoretical part summarizes the findings of various authors about the improvement of vocabulary in children at the middle age using didactic games. As well as the peculiarities of child development in middle age and the role of didactic games in the improvement of vocabulary.

In the second, practical part of the qualification work, studies and tests have been carried out to improve the vocabulary using didactic games adapted to the improvement and interests of children.

Hypothesis - Better vocabulary development for middle preschool children is possible, - if the teacher, in the course of speech and language development, uses a variety of didactic games selected according to the children's experience, needs and interests, has been confirmed.

Work consists of 70 pages. It contains 9 images, 4 tables, 18 annexes. There are used 40 literary sources.

Keywords: average pre-school age, children aged 4-5, vocabulary development, didactic games, pedagogy, speech, language.

Ievads

Daba cilvēkam ir devusi iespēju sazināties, izmantojot valodu. Savukārt cilvēks valodu ir pilnveidojis, paplašinājis, lai spētu brīvi nodot un saņemt informāciju, izteikt savas jūtas, aprakstīt domas, fantāzijas un izpausties radoši.

Bērns ienāk šajā pasaulē un instinktīvi pievērš pastiprinātu uzmanību skaņām, kas viņu ieskauj no visām pusēm. Sadzirdot runu no tuvākajiem (mātes, tēva), bērns cenšas atdarināt skaņas un komunicēt ar apkārtni. Augot runas prasmes, attīstās un bagātinās bērna vārdu krājums. Lai vārdu krājums pilnveidotos un kļūtu aktīvāks, liela nozīme ir vecākiem, videi, kurā bērns atrodas. Uzsākot pirmsskolas gaitas, ka vēl viens valodas pilnveidošanas avots bērnam kļūst pedagogs. Vide, kurā nokļūst mazais valodnieks, ir pakārtota tā attīstībai. Visa vide pirmsskolā ir veidota rotaļdarbībai, caur kurām bērns iepazīst apkārtni, komunicē ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

Mūsdienās, kad bērni runā aizvien sliktāk, bieži vien mēs sev izvirzām uzdevumu pirmsskolā - palīdzēt bērnam pareizi izrunāt dzimtās valodas skaņas, iemācīt valodas leksiku un gramatiku un iemācīties runāt saskaņoti, skaidrāk, loģiskāk un pēc iespējas izteiksmīgāk (Валасина, 2013.).

Pētot 4 – 5 gadus vecu bērnu attīstību runā un vadoties pēc MK noteikumiem Nr. 533 „Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām” bērnam jāapgūst prasmes saklausīt un saprast dzirdēto, attīstīt prasmi izteikt savas domas, attīstīt stāstīt prasmi, paplašināt vārdu krājumu, iepazīties ar latviešu tautas folkloru un daiļliteratūru, attīstīt prasmi saklausīt un diferencēt valodas skaņas, sagatavot rakstīt un lasītprasmes apguvei, attīstīt pašizpaušmes prasmes (Āboltiņa, Bula-Biteniece, Gorjačkina, Jurisone, Silova, Strazdiņa, Tempelfelde, 2012, 11 – 14).

Bērna veiksmīgai un jēgpilnai attīstībai nepieciešama ne tikai attīstoša un radoša vide, bet arī vecāku un pedagogu atbalsts. Sadarbība starp vecākiem un pedagogu veicina bērna attīstību. Vecāku un apkārtējo cilvēku līdzdalība bērna valodas pilnveidē, sekmē ne tikai vārdu krājuma pieaugšanu, bet veicina prasmi tos pielietot un izprast to nozīmi. Jo bagātākas attiecības ir starp bērnu un apkārtējo vidi, jo pilnīgāka un aktīvāka ir bērna prasme manipulēt ar valodu. Veicinoša un attīstoša vide ap bērnu attīsta viņa intelektu nemitīga darbošanās veicina aizvien lielāku vēlmi izzināt sevi un apkārtni. Pedagoģa

loma ir radīt ap bērnu radošu vidi un labu valodas paraugu. Ja bērnam ir pietiekošs vārdu krājums, viņš spēj izteikties, veidot teikumus, uzdot jautājumus, attīstās domāšana.

Kā viens no attīstošo rotaļu veidiem pirmskolā pedagogs var piedāvāt bērnam didaktiskās rotaļas. Izvēloties didaktisko rotaļu pedagogs vadās no bērna prasmēm. Didaktiskās rotaļas ietver sevī uzdevumu virkni, ko bērns veicot zināmā secībā sasniedz rezultātu, ko savukārt ir izvirzījis pedagogs.

Bērni labprāt iesaistās didaktiskajās rotaļās, jo šajā vecumā tie labprāt spēj izmanto dažādas rotaļas un spēles (galda spēles, kustību rotaļas, lomu spēles u.c.). Izmantojot didaktiskās rotaļas, iespējams, veiksmīgi sasniegt vēlamu rezultātu (vārdu krājuma aktivizēšanu, papildināšanu un izmantošanu).

Darbā ar bērniem autore novērojusi, ka daudziem bērniem ir mazs vārdu krājums, kas kavē bērna attīstību. Bērni sarunās ar pedagogu atbild īsi, uz daudziem jautājumiem par attēlu vai priekšmetu kopu atbild ar „nezinu” vai klusumu. Sarunās ar bērniem novērots, ka nabadzīgais lietvārdu, īpašības vārdu u.c. neļauj bērniem pilnvērtīgi izteikties par savām jūtām, apkārtējo vidi un priekšmetiem. Tāpēc darba autore pētījumā piedāvā atbilstoši bērna attīstībai didaktiskās rotaļas vārdu krājuma bagātināšanai.

Pētījuma objekts: didaktiskās rotaļas pirmskolā;

Pētījuma priekšmets: 4 – 5 gadus vecu bērnu vārdu krājums;

Pētījuma mērķis: Teorētiski pētīt un praktiski pārbaudīt -, kā didaktiskās rotaļas sekmē vārdu krājuma pilnveidošanos 4 – 5 gadus veciem bērniem.

Hipotēze: Sekmīgāka vārdu krājuma pilnveidošana vidējā pirmsskolas vecuma bērniem ir iespējama, - ja pedagogs runas un valodas attīstības nodarbībās izmanto daudzveidīgas didaktiskās rotaļas, kuras izvēlētas atbilstoši bērnu pieredzei, vajadzībām un interesēm.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt teorētisko literatūru par bērna vārdu krājumu attīstību;
2. Raksturot 4 – 5 gadus vecu bērnu runas un valodas attīstību izvēlētās problēmas skatījumā;
3. Praktiskā darbībā pētīt didaktisko rotaļu pielietošanas efektivitāti 4 – 5 gadīgu bērnu vārdu krājuma pilnveidošanā;
4. Apkopot, analizēt un skaidrot pētījumā iegūtos rezultātus.

Pētījumu metodes:

1. Teorētiskās - literatūras analīze;
2. Empīriskās metodes – pedagoģiskā novērošana, vārdu krājuma izvērtēšana pedagoģiskā izmēģinājuma darbība izmantojot didaktiskās rotaļas, matemātiskā datu apkopošana un analīze.

Pētījuma bāze:

X pirmsskolas izglītības iestādes 14 bērni vecumā no 4 – 5 gadīgiem.

1. Vidējā pirmsskolas vecuma posma runas attīstība un raksturojums

1.1. 4 – 5 gadīgu bērnu runas un valodas raksturojums akcentējot vārda krājuma attīstību

Cilvēks ir sociāla būtne, tāpēc ikdienā kā vienu no savstarpējas komunikācijas veidiem izmanto valodu. Tā nes sevī informāciju apkārtējiem sniedzot iespēju saprasties savā starpā.

„Viens no nosacījumiem valodas vārdu krājuma sekmīgai apguvei ir ģimenes, skolotāju un citu pieaugušo runas paraugs, viņu valodas prasmes un kvalitātes līmenis. Pieaugušajiem jāsaprot, ka bērni viņus visu laiku atdarina. Ja mēs nekopsim savu valodu, to nedarīs arī mūsu bērni. Pirmsskolas vecumā bērnam jāapgūst tāds vārdu krājums, kas nodrošina pilnvērtīgu saziņu, sagatavotu viņu sekmīgam mācību darbam skolā, palīdzētu uztvert folkloru un daiļliteratūru, radio un televīzijas pārraides u. tml.” (Kuzina, 2016, 413).

Valoda ir ne tikai viens no svarīgākajiem saziņas līdzekļiem, bet arī dzīvs materiāls, kuram ir sava krāsa, forma un garša. Mums jārada bērniem iespēja izmantot valodu pēc iespējas plašāk. Tas ir tāls ceļš, un tas ir atkarīgs no mums, pieaugušajiem, vai tas būs šaura taciņa vai plašs ceļš uz jaunām zināšanām, atklājumiem un brīvu saziņu (Киселева, В.Г.)

„**Runa** ir saziņas veids, ko veido valodas vārdi un frāzes. Runas var iedalīt divos veidos — ārējā runa, kurā ietilpst mutvārdu un rakstveida saziņa, un iekšējā runa, kas izpaužas, kad cilvēki domā ar vārdiem. Katrs no runas veidiem attīstās noteiktā cilvēka dzīves posmā — vispirms veidojas cilvēka ārējā runa, kuru var uztvert citi cilvēki. Līdz ar domāšanas attīstību cilvēkam attīstās iekšējā runa” (Kreišmane, Valgere, Gulbe, 2000, 60).

„**Valoda** ir zīmju sistēma, ko lieto, lai sazinātos, izteiktu domas, fiksētu informāciju; izglītības sistēmā – zināšanu sniegšanas un apgūšanas līdzeklis” (Skujiņa, 2000, 184).

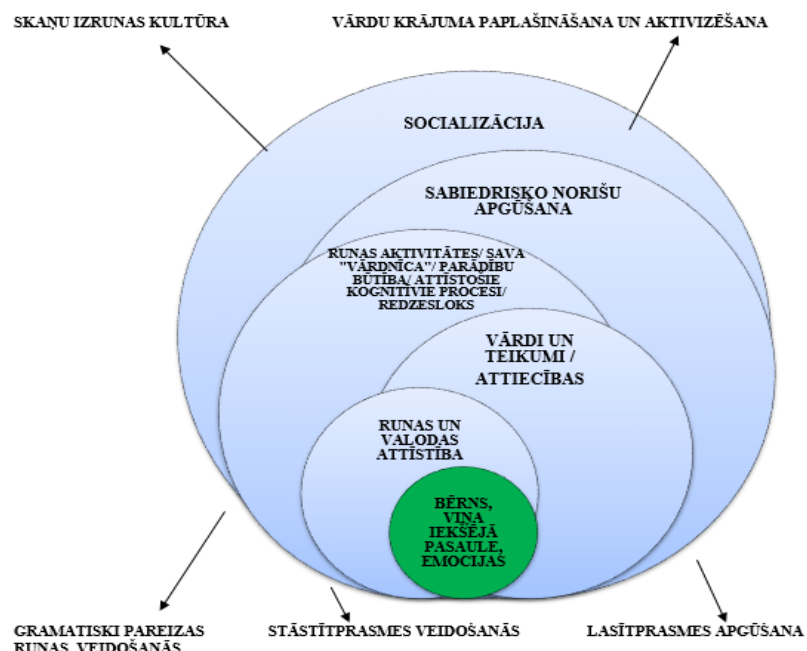
„**Vārdu krājums** ir kādas valodas vārdu kopums, ko cilvēks atpazīst, saprot un lieto runā vai rakstos” (Skujiņa, 2000, 185).

Bērns piedzimst ar runāšanai pielāgotu runas aparātu, taču izteikties nespēj. Pastāv ģenētiski izveidots mehānisms, kas ļauj uztvert valodas zīmes, tās producēt (veidot) un pareizi lietot. Runas un valodas spējām piemīt sarežģīta struktūra, un tajā ir ietverti gan iedzimti, gan sociāli priekšnosacījumi, kas veicina vai kavē minēto spēju attīstību katrā konkrētā vecumposmā (Miltiņa, 2005, 32).

„Runu bērni apgūst ātri, īpaši pēc tam, kad ir jau izrunāti pirmie vārdi. Mazā runa attīstās no pašiem primitīvākajiem izteicieniem līdz prasmei apzināti izteikt savu domu” (Svence, 1999, 63).

Bērns no pirmās dzīves dienas uztver apkārtējo pasauli un tās radītās skaņas. Viena no skaņu plūsmām nāk no bērnam tuvākajiem – mātes un tēva. Šīs skaņas veido runu, kas piesaista un rod interesi bērnam. Ar laiku bērns mēģina atdarināt pirmās skaņas, kas laikiem ritot, pārtop par skaņu virknēm un pirmajiem vārdiem. Lai tas bērnam izdotos, nepieciešama piepūle un vingrināšanās veidojot skaņu kopas, no kurām veidojas vārdi. Pakāpeniski veidojas arī pirmais vārdu krājums. Vārdu krājuma veidošanai ir svarīgas bērnam pieejamās iespējas un vide, kur apgūt un papildināt savu pieredzi ar valodai nepieciešamajiem vārdiem, valodas bagātināšanai kvalitatīvai saziņa. Jo bagātāka ir valoda un gramatiski pareizāka runa tiek lietota saskarsmē ar bērnu, jo kvalitatīvāka un daudzveidīgāka ir bērna runas attīstība.

1.attēls. Runas un valodas attīstīšana (Golubina, 2007, 227)

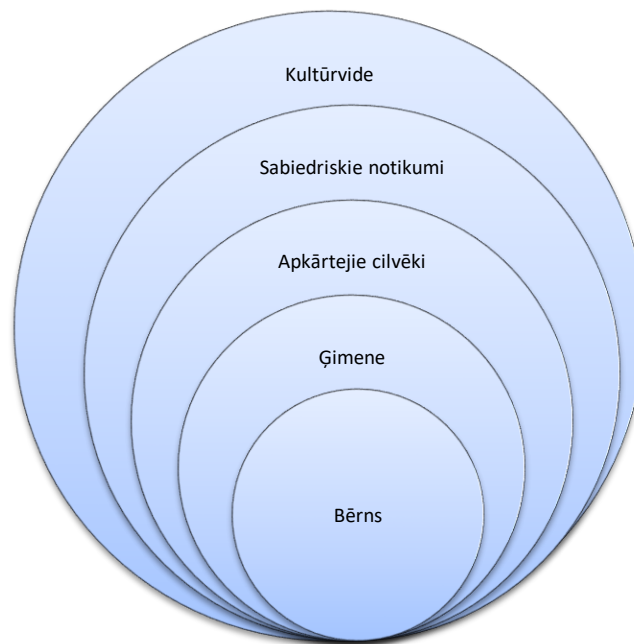
Runas un valodas attīstīšanas procesā (*1.attēls*), bērns ir visa procesa vidū. Lai veiksmīgi veidotos skaņu izrunas kultūra, vārdu krājums, pareiza runa kas savukārt attīsta stāstīt prasmi un lasītprasmi, ir jābūt attīstošai videi. Šajā vidē bērnam ir jādzird pareiza runa, bagātīga valoda caur folkloru un literatūru, caur rotaļām un spēlēm, caur kultūru un sabiedrību (Golubina, 2007, 224 - 228).

D. Markuss akcentē, „ka pirmsskolas vecumā bērnam pieaugušais, īpaši vecāki, ir paraugs, kuru viņš cenšas atdarināt, un tāpēc pieaugušā runas veids tiek pārņemts dabiski un viegli” (Markuss, 2007, 119 – 120).

D. Dzintare, I. Stangaine un D. Augstkalne norāda, ka runāšana un valodas saprašana ir saistīta ar saprātu, un šīs divas parādības atkarīgas no savstarpējās saskarsmes ar pieaugušiem. Emocionālais klimats, kurā bērns dzīvo, ir noteicošais faktors viņa valodas attīstībā (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 53).

Vides ietekme uz bērna kognitīvo attīstību (zināšanām, domāšanu, runu) notiek pakāpeniski, sākotnēji ģimenē, tad to ietekmē pārējie cilvēki, sabiedriskie notikumi un kultūrvide kā tāda kopumā (*2. attēls*) (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 96).

2.attēls. Vides struktūra (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 96).

D. Markuss skaidro, „jo vairāk bērns attīsta valodu, jo bagātāks ir viņa vārdu un formu krājums, jo plašāk, elastīgāk, daudzveidīgāk un dziļāk attīstās domāšana – vārdi rosina jaunus domāšanas modeļus, rada asociācijas. Tātad ierobežots vārdu krājums ne tikai neļauj izteikties, bet arī kavē bērna domāšanu” (Markus, 2007, 28).

„Valodas apgūšana ir ļoti grūts un sarežģīts process, tādēļ šis periods turpinās ilgāk nekā citi – no četriem mēnešiem līdz pieciem vai sešiem gadiem. Pieaugušie var gūt nojausmu par to, mācoties jaunu valodu – cik daudz muskuļu jānodarbina, cik sarežģītas kustības, cik lielas pūles jāpieliek, lai to apgūtu. Taču īpašajā – sensitīvajā valodas periodā bērns pārspēj mūs visus, paveicot šo grūto uzdevumu labprātīgi, I. Prudņikova atsauca uz M. Montisori norādīt, ka

- ap 1,5 gadīgam bērnam ir apziņa, ka katrai lietai ir savs vārds, bērna valoda ir saīsināta, tiek izmantoti paša vārdi;
- no 1 gada 9 mēnešiem līdz 2,5 gadiem ir aptuvenais vārdu eksplozijas lāks ar kulmināciju ap 2 gadu vecumu. Visam ir savi nosaukumi, tiek lietoti 3-4 vārdu teikumi, kas parasti satur teikuma priekšmetu un izteicēju: „Mamma ies ārā”, „Ar ko tētis brauc?”, sintētiskās konstrukcijas;
- no 2,5 līdz 5,6 gadiem ir domu eksplozijas laiks, bērns pilnveido teikumu uzbūvi, runā savā valodā, zina un pielieto likumus” (Prudņikova, 2004, 99 - 100).

Savukārt D. Dzintere, I. Stangaine un D. Augstkalne akcentē, ka bērnu interesē:

- vārds kā tāds, tā rašanās, būtība („Mamm, vai vārds ir kā gaiss, viņu taču nevar sataustīt?” jautā 4 gadus veca meitene);
- vārda jēgas noskaidrošana („Putekļu sūcējs, tas tādēļ, ka viņš grīdu sūc? Jā?” jautā 2 gadus 11 mēnešus vecs zēns. „Kazaks – vai tas ir kazas vīrs?” jautā 4 gadus 4 mēnešus veca meitene);
- savas valodas pašanalīze („Vai es pareizi runāju?” jautā 4 gadus veca meitene, „Kā pareizi jāsaka – dakteris vai ārsts?” interesējas 4 gadus 5 mēnešus vecs zēns) (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 128).

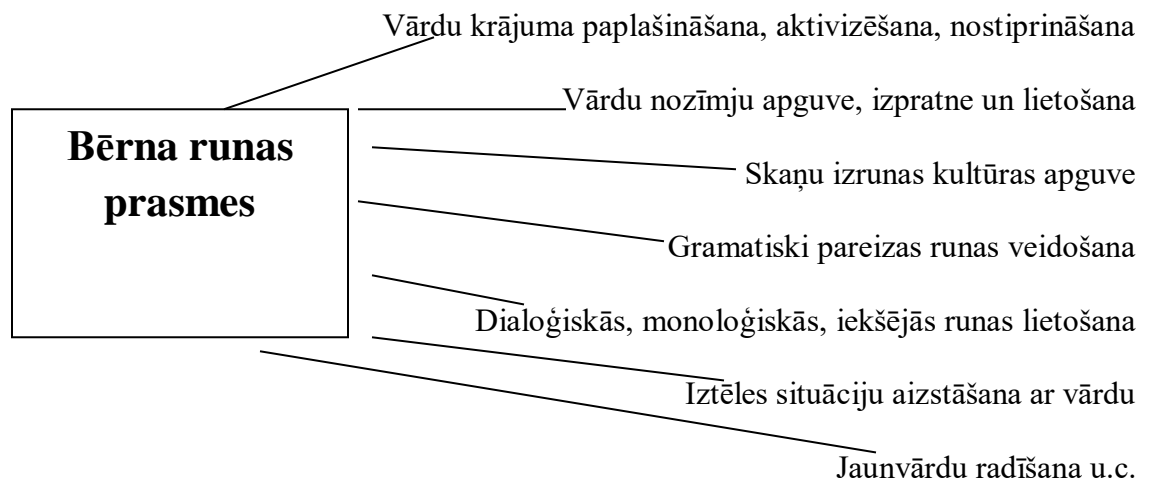
Tātad, par bērna runas kompetenci liecina, ka mazais:

- izrāda vēlmi, pašiniciatīvu runāt;

- savas vajadzības, domas, intereses izsaka teikumos, vārdos (jautājumos, atbildēs);
- prot savas runas prasmes pielietot dažādās situācijās;
- apguvis atbilstīgu vārdu krājumu, to aktivizē un paplašina;
- saprot vārdu nozīmi, jēgu;
- izrāda runas sapratni, uztverot sacītā teksta saturu;
- izjūt valodu, interesējas par to (ir metakognitīvā apjauta) (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 128 - 129).

Bērna runas prasmes veidojas ārējās vides ietekmē caur komunikāciju ar apkārtējiem. Taču vislielāko ieguvumu valodas attīstībā bērns apgūst rotaļā. Rotaļas laikā ir iespējams pilnveidot visas valodas attīstības jomas. Vizuāli bērna runas prasmes atspoguļotas (*3.attēlā*), norādot visas runas attīstības jomas (Dzintere, Stangaine, 2012, 197).

3.attēls. Bērnu runas prasmes (Dzintere, Stangaine, 2012, 197)

I. Miltiņa skaidro, ka runas daudzveidīgās funkcijas ir cieši saistītas ar bērna darbības veidu un atbilst viņa emocionālām un kognitīvām vajadzībām katrā attīstības posmā. Valoda un runa savstarpēji mijietekmējas un attīstās līdztekus:

- valodas apguvi sekmē runas darbība, proti, - runāšanas un izprašanas procesi ikdienas praksē;

- runas darbībā savukārt izpaužas pareizi apgūtais vārdu krājums un gramatikas likumi, kas faktiski veido zināšanas par konkrēto valodu;
- valodas sistēma sevi apliecina daudzskaitlisku runātāju individuālajās runas sistēmās (Miltiņa, 2005, 10).

Ļ. Vigotskis uzsver, ka vārdu krājuma aktīva palielināšanās izpaužas tādejādi, ka bērns pats meklē vārdus, izvaicā par viņam nepazīstamiem priekšmetu nosaukumiem (Vigotskis, 2002, 80 – 83).

Savukārt J. A. Students norāda, ka bērna vārdu krājuma paplašināšanās un aktivizēšanās pirmsskolas vecumā cieši saistīta ar bērna zinātkāri, priekšstatu paplašināšanos, padziļināšanos. Izsekojot vārdu krājuma apguvei, J. Students (1935, 258) iezīmē vairākus posmus:

- sākuma posmā nosaukuma vārdi attiecas tikai uz materiālajām lietām (substantīviem). Turklāt lietu nosaukumi ir individuāli jēdzieni. Piemēram, vārds „lampa” apzīmē vienu noteiktu, bērnam pazīstamu lampu. Šo posmu autors nodēvē par substantīvo vārdu stadiju, kas pārsvarā ir līdz otrā dzīves gada beigām;
- apmēram trešā dzīves gada sākumā lietu nosaukumiem pievienojas darbības vārdi, kas sastāda 20% līdz 30% no vārdu krājuma. Šo posmu sauc par darbības vārdu jeb verbu stadiju;
- tālāk jāpaiet samērā ilgam laikam, kad parādās adjektīvi, prepozīcijas, kas veido pazīmju (īpašība vārdu) jeb attiecības (relācijas) vārdu stadijas. Piektā dzīves gada beigās šī stadija tomēr iestājas (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 125).

Pirmsskolas vecuma bērniem jāapgūst pietiekoši plašs vārdu krājums, lai nodrošinātu spējas saprasties ar apkārtējiem, izmantojot valodu. Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir pareizas valodas attīstība.

V. Korbe izvirzījusi šādus vārdu krājuma veidošanās virzienus:

- skaņu izrunas kultūras attīstīšanas uzdevumi – vingrināt artikulācijas aparātu un skaņu izrunu, pievēršot uzmanību līdzskaņu izrunai. Vingrināt balss stiprumu, runas tempu, skaļumu, attīstīt runas dzirdi.

- vārdu krājuma paplašināšana un aktivizēšana – nosauc lieto jaunus vārdus, aktivizē vārdus, kas izsaka darbības, laiku, īpašības. Attīstās vārdu nozīmju izpratne pēc konteksta.

- gramatiski pareizas runas veidošana – bērns vingrinās veidot teikumus ar atbalsta vārdu palīdzību, lieto runā īsas frāzes. Vingrinās saskaņot lietvārdus un īpašības vārdus dzimtē, skaitlī, locījumā; vingrinās saskaņot lietvārdus un prievārdus. Veido darbības vārda pavēles izteiksmi. Bērns vingrinās vārdveidošanā ar izskaņām un priedēkļiem.

- stāstīt mācīšana – bērns vingrinās pastāstīt par rotaļlietu: aprakstīt darbību, ko veic darītājs; atstāstīt īsas pasakas un stāstus tuvu tekstam, atbild uz jautājumiem, pats uzdod jautājumus, iesaistās dialogā. Bērns vingrinās stāstīt pēc attēla (Korbe, 2007, 17-19).

„Jo vairāk bērns attīsta savu valodu, jo bagātāks ir viņa vārdu krājums, jo plašāk, elastīgāk, daudzveidīgāk un dziļāk attīstās domāšana vārdi rosina jaunus domāšanas modeļus, rada asociācijas. Tātad ierobežots vārdu krājums ne tikai neļauj izteikties, bet arī kavē bērna domāšanu” (Markus, 2003, 142).

Viennozīmīgi valodas apgūšana ir sarežģīts un grūts process. Tā attīstība atkarīga no bērna garīgās un fiziskās attīstības un no apkārtējās vides ietekmes uz bērnu. Lielu lomu spēlē vecāku (ģimenes) un apkārtējo cilvēku līdzdalība bērna valodas pilnveidē. Jo bagātākas attiecības ir starp bērnu un apkārtējo vidi, jo pilnīgāka un aktīvāka ir bērna prasme izmantot un paplašināt savu vārdu krājumu. Vide, kas ieinteresē bērnu uz aktīvu darbošanos un zinātkāri ar katru soli attīsta viņa prasmes un māku rīkoties ar jau esošajām zināšanām. Bērnam augot, attīstās viņa interese runas (valodas) izpētē. Par to liecina daudzie jautājumi un mēģinājumi izmantot savu vārdu krājumu dažādās situācijās. Svarīgi mums pieaugušajiem sniegt bērnam pareizu un bagātu valodu, stimulēt un rast iespējas bērna valodas un vārdu krājuma attīstībai.

„Vidējā pirmsskolas vecumposmā turpinās kvalitatīvas izmaiņas bērna valodā un domāšanā. Šīs izmaiņas nosaka tas apstākļi, ka bērns arvien labāk apgūst dzimto valodu un arvien biežāk patstāvīgi risina visdažādākos uzdevumus, kurus izvirza pati dzīves

ikdienu. Ikdienas saskarsmes procesā gan ar vienaudžiem, gan pieaugušajiem bērna runa socializējās” (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 43).

„Ceturtajā dzīves gadā, kad mazais ir „uzkrājis” zināmu daudzumu priekšstatu, viņam rodas vēlēšanās pārkāpt tiešās uztveres sliekšni. Vērojot konkrētu parādību, viņš uzdod jautājumus ne tikai par to ārējo izskatu, bet arī par to, ko neredz, piemēram:” Vai ezim ir zobi?”, „Vai zvirbulis aizver acis, kad viņš gul?”, „Putniņi čiepst, viņi spēlējās vai kaujas?” Četrgadīgos bērnus interesē ne tikai priekšmeta nosaukums, bet arī tā ārējās īpašības – krāsa, forma, uzbūve, darbības u.c., ir centieni tos sistematizēt un klasificēt. Ar jautājumu palīdzību viņi cenšas apdomāt parādību, uzzināt kaut ko par iemesliem un sekām, saskatot cēloņsakarības. Par to liecina viņu daudzie „kāpēc” jautājumi. Piemēram: „Kāpēc koki šalc? Vai viņi tā runā?”, „Kāpēc putni lido? Kas viņus māca lidot?” Kā redzams, bērni par priekšmetu, parādību mēdz uzdot vairākus jautājumus, kas palīdz dziļāk veikt to analīzi, noteikt cēloņus un sekas, šajā gadījumā – saistītus ar parādību darbībām – lido un šalc” (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 92).

V. Rūķe – Draviņa skaidro, ka vidējā pirmsskolas vecumā vārdu krājums jau tik plašs, un izruna tik skaidra un tuva pieaugušo valodai, ka ar viņu sarunāties bez grūtībām var arī tādi, kas nav pieraduši pie bērnu atšķirīgā runas veida. Ceturtajā gadā bērna runai raksturīgi daudzi dažādi patstāvīgi jaundarinājumi, izmantojot par paraugu vārdus no jau pazīstamā vārdu krājuma (Rūķe – Draviņa, 1992, 386 – 387).

Ieskats dažos jaunvārdos:

Krāslūpa – lūpukrāsa

Klavierēt – spēlēt klavieres

Bumbierene – bumbiere

Pastkastniece – pastniece

Sportistene – trenere sporta zālē.

Tāpat V. Rūķe – Draviņa skaidro, ka bērnu valodas pētnieki četru gadu vecumu apzīmē par visproduktīvāko valodas izveides procesa posmu cilvēka mūžā. Normāli attīstīts bērns šai vecumā apguvis jau dzimtās valodas pamatus gan runā, gan vārdu darinājumos un locījumu formās, gan teikumu darinājumā un vārdu krājumā. Šai vecumā bērns mēdz būt ļoti runīgs, ar tieksmi nemitīgi jautāt un neatslābstošu interesi klausīties pat vienu un to pašu pasaku vai stāstījumu vairākkārt. Šis vecums parasti saistās arī ar

spēcīgu vēlēšanos radīt jaunus vārdus, rotaļāties ar vārdu formām, tās salīdzinot, un tīksmināties par to labskanību (Rūķe – Draviņa, 1992, 389).

„Ieklausoties pieaugušā runā, bērns nereti pats cenšas noteikt līdzību vārdu skanējumā, pats izdomā vārdu pārus ar atskaņām (kasa – lasa, panna – vanna u.tml.). Šajā vecumā bērniem ļoti patīk ritmizēt savu runu. Spēlējoties ar vārdiem, daudzi bērni tos ritmizē, sacerot nelielas divrindes vai četrainas. Šāda interese par valodas ritmu veicina arī bērna uzmanības attīstību pret runas skanisko aspektu, kā arī attīsta fonemātisko dzirdi” (Венгер, Мухина, 1988, 215 – 230).

Runas attīstībā ļoti svarīga ir fonemātiskā dzirde. „**Fonemātiskā dzirde ir spēja vārdā atšķirt atsevišķas skaņas. Fonemātiskā dzirde un prasme noteikt šo atsevišķo skaņu secību vārdā ir lasīšanas un rakstīšanas pamatā**” (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 102).

„Blakus bērnu izdomātajiem vārdiem ir tādi, kuru lietojums pamatojas uz nevērīgu nezināmā vārda (klatatas) aizstāšanu ar pazīstamu vārdu (kabatas). Tā rodas tādi teikumi kā „kamielis ieiet glāzē” (oāzē). Bērns grib vārdā izteikt pēc iespējas precīzāk novērotā fakta īpatnību. Lietus nevis līst, bet pilina – tātad „izpilinājās”; cilvēks ēdis zupu – tātad „piezupojies”. Pirmsskolas vecuma bērni ir apbrīnojami jūtīgi pret vārdiem un it īpaši vārda gramatisko formu. Vēlēdamies pastāstīt par kaut ko ļoti mazu, četrus piecus gadus veci bērni pat izdomā vārdu, intuitīvi izmantojot atrastos atbilstošos sufiksus:” mans telēniņš”, „aunēniņš”, „cūcēniņš” vai „galva viņam ir lielīga, mute platīga, zobi asīgi un pats viņš milzīgs.”” (Љубљинска, 1979, 268 – 269).

„Vidējā pirmsskolas vecumā jāuzsver „mazo vārdu” nozīme: priekšā, aiz, starp, vidū, blakus, augšā, apakšā, uz, vairāk, mazāk, tikpat, turklāt, vismaz utt.” (Bakisa, Romēns, 1997, 135 - 138).

D. Dzintere, I. Stangaine un D. Augstkalne norada, ka ap pieciem gadiem bērns ir apguvis dzimtās valodas pamatfrāzes, gramatikas pamatlikumus un pareizu izrunu, ka sekmē sarunvalodas izmantošanu, dažādās mainīgās situācijās veido dialogus, personifikācijas, salīdzinājumus. Komunikācija notiek dialoga un monologa formās, ko īsteno ar verbāliem un neverbāliem līdzekļiem (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 120).

Tāpat D. Dzintere, I. Stangaine un D. Augstkalne akcentē –piektajā dzīves gadā bērna runa kļūst par viņa saskarsmes, domu un spriedumu izteiksmes līdzekli. Pats bērns

sāk vairāk vērot, domāt, spriest un uzdot jautājumus. Jautājumos un atbildēs biežāk vērojama bērna zinātkāre, jaunrade, fantāzija. Taču parādās tieksme psiholoģiski apspriest savu sarunu biedru. Paplašinās bērna jautājumu tematika, padziļinās to saturs. Tajā pašā laikā šajā vecumā pieaug jautājumu skaits, lai noskaidrotu saiknes starp priekšmetiem un parādībām nolūkā uzzināt sakarības, līdzības un atšķirības. Piemēram:” Kādēļ šim putniņam knābis ir ass un garš, bet tam maziņš?” Bērns sāk interesēties par nopietnām, sarežģītākām lietām un parādībām: pasaules rašanos, tās uzbūvi, dažādām dabas parādībām, to iemesliem. Viņa intereses iziet ārpus situācijas robežām, kas dotajā momentā eksistē ap viņu (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 93).

„Raksturojot vidējā pirmsskolas vecuma bērna valodas apguvi, tiek atzīts, ka vairums spēj uzdot jautājumus, izteikt norādes, skaidrot pieredzēto notikumu gaitu, prot radīt izdomātus stāstus, īstenojot noteiktu vārdu kārtību un gramatiskās normas. Viņa norāda, ka pakāpeniski attīstās meta lingvistiskā apziņa, vārdu krājums un vārdu jēgas izpratne” (Tauriņa, 2016, 61).

Priekšstatu loka paplašināšanās rezultātā rodas iespēja priekšstatus sistematizēt. Piektajā dzīves gadā bērns iegūst pirmās prasmes „izmantot zināšanas”, tas ir, pielietot tās dažādos apstākļos. Lielāku nozīmi iegūst atmiņa, domāšana, iztēle, atjautība (Сорокина, Батурина, 1962, 34)

„Četru, piecu gadu vecumā strauji turpina paplašināties runā lietoto vārdu, it īpaši lietvārdu, darbības vārdu un vietniekvārdu, skaits. Pieaug arī izmantoto īpašības vārdu skaits. Ievērojami paplašinās prievārdu un apstākļu vārdu lietojuma biežums, tāpēc ka piecus gadus veci bērni jau veido saliktus teikumus. Blakus virsteikumiem bērni sāk lietot palīgteikumus, bieži vien veidojot sarežģītas konstrukcijas. Šī vecuma bērni apgūst dzimtās valodas gramatisko uzbūvi un izmanto to samērā brīvi un pareizi” (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 44).

Darba autore piekrīt V. Golubinas (Golubina, 2007, 123) atziņai, ka bērni savu emocionālo attieksmi mācās izteikt ar stāstījuma, izsaukuma vai jautājuma intonāciju. Lai tas izdotos, nepieciešama pietiekoši dziļa ieelpa, pirms sākt izteikt teikumu, tas nozīmē, ka jābūt pietiekoši attīstītiem elpošanas muskuļiem, apgūtai runas ieelpai caur muti, izrunājot teikumus. Tāpēc bērns jau var sakoncentrēties, lai savu domu izteiktu

piemērotākiem un klausītāju pārliecinošākiem vārdiem. Daži bērni spējīgi izteikt vairākus pareizus teikumus pēc kārtas, ievērojot loģiskas un emocionālas pauzes.

Bērnu fiziskā un intelektuālā attīstība pirmsskolas vecumā attīstās caur rotaļām. Šis vecums ietver sevī kustību – aktivitāti kā fizisku, tā intelektuālu. 4 – 5 gadu vecumā bērni zinātkāri, daudz jautā, runā izmanto jau esošo vārdu krājumu un aktīvi (ja tiek nodrošināts) papildina savu valodu ar jauniem vārdiem. Bērni rada arī jaundarinājumus, ko izveido no jau zināmiem vārdiem. Šajā vecumā bērni – sadzird, jautā, izprot paskaidrojumu un pielieto iegūtās zināšanas. Mazais pētnieks ir aizrautīgs, emocionāls, lai sekmīgi turpinātu vārdu krājuma attīstību nepieciešama veiksmīga sadarbība starp bērnu un pedagoģu, pedagoģu un vecāku, vecāku un bērnu.

1.2. Didaktiska rotaļa 4 – 5 gadīgu bērnu vārdu krājuma paplašinātāja

„Galvenais bērna darbības veids pirm skolā ir rotaļa, darbības organizācijas formas ir bērna patstāvīgā darbība un rotaļnodarbība, kurā integrētais mācību saturs sekmē bērna attīstību kopumā” (Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām, 2012).

A.Tauriņa norāda, ka mūsdienās liela loma bērnu intelektuālajā, fiziskajā, emocionālajā un sociālajā attīstībā ir tieši pirmsskolas izglītības iestādēm un skolām, īpaši tad, ja bērns lielāko dienas daļu pavada nevis ģimenē, bet izvēlētajā iestādē. Šī mūsdienām raksturīgā pieredze nosaka pedagogiem vēl lielāku atbildību bērna izaugsmes sekmēšanā. Viens no skolotāja pedagoģiskā darba uzdevumiem ir vārdu krājuma pilnveidošana, tai pārsvarā jānotiek uz jutekliskās uztveres pamata, tādēļ, ka pirmsskolas vecuma bērnu domāšana norit galvenokārt uzskatāmi praktiskajā līmenī. Jo aktīvāka būs bērna paša darbošanās, kuras laikā pedagogs aicina bērnu izteikties, skaidrot, vārdiski raksturot, jo labākas sekmes bērns gūs gan vārdu krājuma pilnveidē, precīzākā skaņu izrunā, gan arī intelektuālajā attīstībā (Tauriņa, 2016, 61).

Skolotāja uzdevums ir sniegt bērnam domāšanas un mācīšanās mehānismus, radot situācijas, kas rosina prāta darbību. Pedagoģiskajai darbībai jārosina intereses, un tās jāuztur, virzot bērnu uz patstāvīgām darbībām un risinājumu iegūšanu, jānovērtē

patstāvība un tā jāatbalsta. Viss kopā aktivizē bērna domāšanas funkcijas un veido jaunas domāšanas formas, kas pilnveido prātu un attīsta intelektu, un paplašina izziņas interesi, attīsta bērna spējas un patstāvību. Caur darboties gribu un māku nostiprinām bērna garīgās struktūras un izveidojam pamatu intelekta tālākai attīstībai (Golubina, 2007, 162 – 163).

„Rotaļai bērna attīstībā ir būtiska nozīme. Rotaļa liecina par viņa fizisko, psihisko un intelektuālo veselību. Rotaļa dod ne tikai prieku, bet arī iespēju, izmantot savu ķermeni un maņu orgānus. Tā ļauj uzņemt milzumdaudz informācijas un lieliski vingrināties. Rotaļā bērns mācās arī koncentrēties, respektēt otru cilvēku, konstruēt, attīstīt un strukturēt savu iztēli. Pieaugušo uzdevums ir radīt šo rotaļas gaisotni, dot pietiekami daudz iespēju izmēģināšanai, būt iespējami daudz kopā ar bērnu. Bērns progresē un mācās tik, cik tiek rosināta viņa motivācija. Un bērna motivācija būs spēcīga, ja tiks izvirzīti viņa attīstības līmenim atbilstošas prasības” (Bakisa, Romēns, 1997, 12 – 13).

„Bērns attīstībai nepieciešamo informāciju saņem no pasaules ap sevi, bet sociālā pieredze, iemaņas, prasmes veidojas priekšmetiskā, rotaļu un mācību darbībā. Tikai kopīgā sadarbībā bērns \longleftrightarrow pieaugušais un priekšmetiskās darbības procesā mazais:

- uzkrāj priekšstatus par apkārtējo pasauli;
- apgūst priekšmetu, parādību nosaukumus;
- aktīvi sāk lietot apgūtās valodas vienības (Miltiņa, 2005, 14).

Tāpat I. Miltiņa norāda, „ka pirmsskolas vecuma bērna vadošā darbība ir rotaļdarbība, kurā pilnveidojas un attīstās mazā runas fonētiskais, leksiski gramatiskais ietērps” (Miltiņa, 2005, 14).

Saturiski didaktiskās rotaļas var iedalīt – matemātiskajās, sensorajās un runas rotaļās. Didaktiskās rotaļas matemātiskā veido pirmsskolas vecuma bērniem elementārās matemātiskās zināšanas. Pateicoties šīm rotaļām, pedagogs veido bērniem daudz jautrāku un interesantāku mācību procesu (didaktiskās spēles „Viens – daudz.”, „Kā ir vairāk?”). Sensorās rotaļas iemāca bērniem izpētīt objektus, veidot idejas par maņu izskatu. Daudzas no tām ir saistītas ar priekšmeta pārbaudi, nošķirot pazīmes, prasot šo pazīmju verbālu norādi (“Burvju maisiņš”, “Kāda ir atšķirība”, “Krāsu takas”, “Kura kaklasaite?”). Bērni identificē objekta būtiskās īpašības, izpēta un salīdzina tās. Runas spēles veido bērna

runu. Piemēram; "Pasaki vienā vārdā", "Pabeidz teikumu", "Salīdzināt priekšmetus", "Kas notie...", "Uzmini!" (Гороховцева, 2017)

Pirmsskolas audzināšanas teorijā un praksē ir pieņemta šāda didaktisko rotaļu un spēļu klasifikācija:

- 1) rotaļas ar rotaļlietām un priekšmetiem;
- 2) galda spēles;
- 3) vārdiskās rotaļas un spēles (Udaļcova, 1983, 3).

Didaktiskās spēles var klasificēt arī atkarībā no dalībnieku skaita:

1. Kolektīvas,
2. Grupas,
3. Individuālas.

Kolektīvās spēles tiek organizētas kopā ar visu grupu, apakšgrupās un individuāli ar 1-3 bērniem(Гущина, 2012).

Didaktiskajā rotaļā darbība var būt ļoti dažāda, taču precīzi un skaidri noteikta. Lai uzdevumu varētu sekmīgi atrisināt, darbībai jāatbilst diviem galvenajiem noteikumiem:

- a) obligāti jāpakļaujas uzdevumam un tādējādi jāveicina rotaļas mācību mērķa sasniegšana,
- b) jābūt saistošai un aizraujošai līdz pašām rotaļas beigām (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 88).

Skolotājam, vērtējot didaktisko rotaļu, svarīgi ir tas, vai uzdevums izpildīts, vai uzdotā darbība realizēta un vai tā devusi noteiktus rezultātus (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 91 - 92).

Boša izvirza šādus pamatuzdevumus:

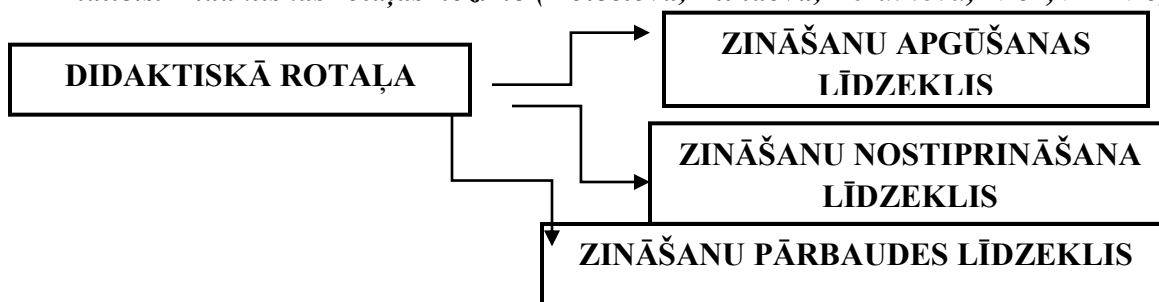
- paplašināt pasīvo un aktīvo vārdu krājumu;
- veicināt vārdu krājuma aktivizēšanu;
- vingrināties vārdu nozīmju izpratnē un pareizā vārdu lietošanā pēc nozīmes.

Runas nodarbībās un ārpus nodarbību laikā galvenais vārdu krājuma paplašināšanas avots ir apkārtnē tās plašākajā izpratnē, daļliteratūra, didaktiskie vingrinājumi un rotaļas, apmācošās rotaļas un tautas rotaļas, kā arī īpaši radītas runas situācijas. Piemēram,

sinonīmu un antonīmu aktivizēšanu nodrošina tādas didaktiskās rotaļas kā „Pasaki pretējo!”, „Pasaki citādāk!”, „Nosauc priekšmetu un tā īpašības.”, „Kā vēl var pateikt?”, „Uz kuru attēlu attiecās šie vārdi?” u.c.(Boša, 1999, 13).

Didaktiskās rotaļas var iedalīt divās grupās: pie pirmās grupas pieder rotaļas, kurās skolotāja sniedz bērniem paskaidrojumus, izmantojot uzskates līdzekļus, t.i., palīdz apgūt elementāras zināšanas atbilstoši rotaļas raksturam; pie otrās – lielākās grupas pieskaitāmas rotaļas, kas var risināties tikai tad, kad bērni jau iepriekš ir apguvuši noteiktas zināšanas un iemaņas (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 94).

4.attēls. Didaktiskās rotaļas nozīme (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 94 – 96)

Didaktiskās rotaļas, tāpat kā didaktiskās spēles struktūru nosaka interešu principus starp dažādām runas darba daļām: vārdu krājuma bagātināšana un aktivizēšana, vārda semantiskā puse, runas gramatiskās struktūras veidošana, izteiksmīgas runas kultūras izglītošana un valodas fenomenu elementārās izpratnes veidošana. Tas ir dažādu runas problēmu savienojums, kas rada priekšnoteikumus verbālo prasmju un prasmju visefektīvākajai asimilācijai (Мусинова, 2012.).

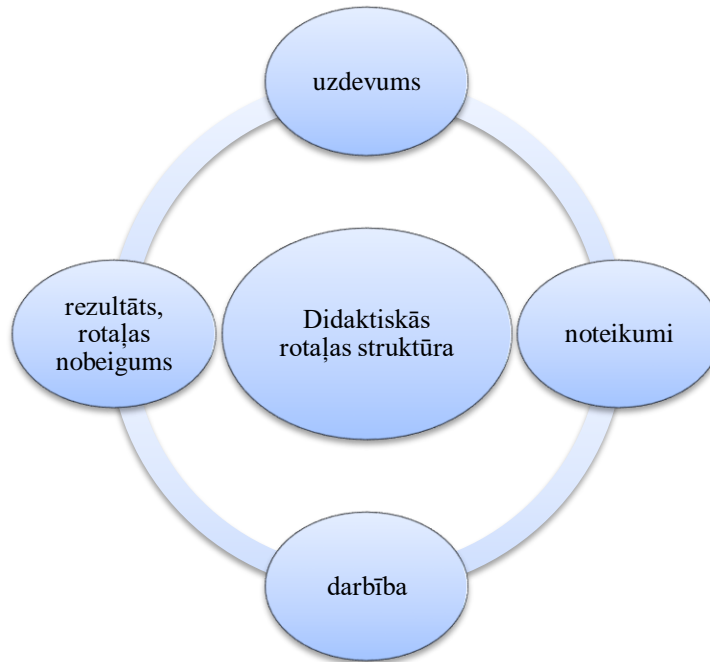
„Didaktiskā rotaļspēle ir rotaļu, spēļu vai to elementu lietošana mācību procesā, būtībā (slēpti) ietverot tajā mācību satura apguves uzdevumus un sasniegto rezultātu pārbaudes elementus un panākot mācību satura apguves procesa labāku, pilnīgāku atbilstību bērna mācīšanās īpatnībām” (Skujiņa, 2000, 37).

Mazais cilvēks jau agrā bērnībā iepazīst apkārtējo vidi. Viņš saskaras ar dažādiem ļaudīm, dzīvniekiem, priekšmetiem un iegūst zināšanas par to īpašībām un savdabību. Taču, ja bērns mācās tikai no savas pieredzes, viņa zināšanas parasti ir neprecīzas, nepilnīgas, nesistemātiskas. Lai precizētu, nostiprinātu un sistematizētu zināšanas, tiek izmantotas didaktiskās rotaļas (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 85).

„Didaktiskās rotaļas un spēles ir viens no pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanas un pilnveidošanas līdzekļiem. Raksturīga didaktisko rotaļu un spēļu iezīme ir tā, ka didaktiskās rotaļas un spēles pieaugušie organizē, lai aktivizētu un pilnveidotu bērnu zināšanas un prasmes. Bērnu tajās saista pirmām kārtām rotaļas situācija, bet rotaļājoties bērns pats to nemanot, risina didaktisku uzdevumu. Didaktiskie uzdevumi ir daudzveidīgi. Tāds uzdevums var būt iepazīstināšana ar apkārtējo vidi (dabu, cilvēkiem, viņu savstarpējām attiecībām, sadzīvi, darbu, sabiedriskās dzīve notikumiem), valodas attīstīšana (pareizas skaņas izrunas nostiprināšana, vārdu krājuma bagātināšana, sakarīgas runas un domāšanas attīstīšana). Didaktiskajās rotaļās un spēlēs liela nozīme ir noteikumiem. Tie nosaka, kas rotaļā vai spēlē jādara katram bērnam, norāda ceļu mērķa sasniegšanai. Noteikumi palīdz attīstīt bērnos aiztures spējas, ieaudzina viņos prasmi savaldīties, kontrolēt savu uzvedību. Didaktiskās rotaļas un spēles, ko izmanto nodarbībās, ar savu darbību padara procesu saistošāku, emocionālāku, palīdz palielināt bērnu tīšo uzmanību, rada priekšnoteikumus zināšanu, prasmju un iemaņu dziļākai apguvei” (Udaļcova, 1983, 4 – 5).

Lai didaktiskā rotaļa varētu pildīt savas funkcijas un uzdevumus, tai ir vajadzīga speciāla struktūra. Bez šās precīzās struktūras tā nebūtu didaktiska rotaļa un zaudētu savu specifisko raksturu. Savdabīgā struktūra ir arī vistipiskākā pazīme, ar ko didaktiskā rotaļa atšķiras no citām bērnu nodarbībām vai rotaļām, kuras vada skolotāja. Didaktiskās rotaļas struktūrā ietilpst 1) uzdevums, 2) darbība, 3) noteikumi un 4) rezultāts, rotaļas nobeigums (*5.attēls*) (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 86).

5.attēls. Didaktiskās rotaļas struktūra (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 86)

„Katrā didaktiskajā rotaļā ir precīzi noteikts uzdevums, kas pakļauts tieši didaktiskam mērķim. Uzdevums ir rotaļas didaktiskā satura pamats. Uzdevums rotaļā izraisa bērnu interesi, aktivizē viņu uzmanību un bagātina pieredzi ar jaunām zināšanām, kas nepieciešams tālākai attīstībai. Uzdevums rotaļā vienmēr izsaka iemeslu, kādēļ īsti rotaļa ir sastādīta. Izšķirami dažāda veida didaktisko rotaļu uzdevumi:

- a) salīdzināt un izvēlēties priekšmetus pēc vienādām, atšķirīgām vai līdzīgām pazīmēm (uzdevumu grūtības pakāpe ir atkarīga no bērnu vecuma);
- b) klasificēt un izkārtot priekšmetus vai glezniņas (bērni klasificē glezniņas vai priekšmetus pēc izskata vai pēc materiāla, no kura tie pagatavoti, vai nu darbojoties ar konkrētiem priekšmetiem, vai arī pamatojoties tikai uz priekšstatiem);
- c) noteikt priekšmetu pēc dažām pazīmēm vai tikai pēc vienas pazīmes (bērni nosauc priekšmetu pēc vienkārša audzinātājas vai arī kāda bērna apraksta);
- d) vingrināt uzmanību un atmiņu (bērni iegaumē, piemēram, kādu faktu, vairāku priekšmetu vai spēles dalībnieku grupas sastāvu un nosaka pārmaiņas, kas notikušas viņu prombūtnē)” (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 86 – 87).

Darbība ir didaktiskās rotaļas visbūtiskākā daļa. Darbība rotaļā ir vienīgais paņēmieni, kā izpildīt rotaļas uzdevumu. Didaktiskajā rotaļā darbība var būt ļoti dažāda,

taču precīzi un skaidri noteikta. Lai uzdevumu varētu sekmīgi atrisināt, darbībai jāatbilst diviem galvenajiem noteikumiem:

- a) obligāti jāpakļaujas uzdevumam un tādējādi jāveicina rotaļas mācību mērķa sasniegšana,
- b) jābūt saistošai un aizraujošai līdz pašām rotaļas beigām. (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 87 – 88).

Tāpat kā Holeciova, Klindova un Berdihova, arī Sorokina un Baturina uzskata, ka noteikumi ir didaktiskās rotaļas nepieciešama sastāvdaļa un aizņem tajā tik lielu vietu, ka bieži didaktiskās rotaļas ar pilnām tiesībām tiek nosauktas par „rotaļām ar noteikumiem”. Noteikumi ir pakļauti rotaļas uzdevumam. Tie virza un organizē darbību tā, lai bērni izpildītu rotaļas uzdevumu. Darbība didaktiskajā rotaļā ir stingri saistīta ar noteikumiem. Tie nosaka, kā bērnam jāuzvedas rotaļas laikā, ko drīkst un ko nedrīkst darīt. Tāpat noteikumiem didaktiskajā rotaļā ir organizatoriska funkcija (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 89 – 90), (Сорокина, Батурина, 1962, 3 – 12).

Katrai didaktiskajai rotaļai ir noteiktas beigas. Rotaļas rezultāts ir uzdevuma atrisināšana un noteikumu izpildīšana. Didaktiskās rotaļas rezultāts, nobeigums ir jāvērtē no diviem viedokļiem – no bērnu viedokļa un no skolotāja viedokļa. Ja vērtējam rezultātu no bērnu viedokļa, tad ņemam vērā to, kādu morālo un garīgo apmierinājumu rotaļa ir devusi bērniem. Skolotājam, vērtējot didaktisko rotaļu, svarīgi ir tas, vai uzdevums izpildīts, vai uzdotā darbība realizēta un vai tā devusi noteiktus rezultātus. Ja mēs salīdzinām abus viedokļus, varam secināt, ka par labu un pareizu uzskatāma tāda rotaļa, kas, no vienas puses, izraisa bērnos interesi, pamudina viņus realizēt darbību un, no otras puses, pilnā apjomā veic noteikto didaktisko uzdevumu (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 90 - 92).

Didaktiskās rotaļas un spēles, ko izmanto darbā ar vidējā pirmsskolas vecuma bērniem, dod iespēju risināt sarežģītākus un daudzveidīgākus uzdevumus. Bērnu pieredze kļuvusi bagātāka, viņiem jau ir uzkrājušies konkrēti priekšstati par apkārtējo pasauli. Vairāk attīstīta ir arī bērnu valoda. Iepriekšējās attīstības pakāpēs iegūtās zināšanas un praktiskās iemaņas skolotājam dod iespēju izmantot tādas didaktiskās rotaļas un spēles, kurās noteikumi ir sarežģītāki – rotaļas vai spēles darbība diferencētāka un daudzveidīgāka, sarežģītāks pats saturs (Udaļcova, 1983, 27).

Bērni vidējā pirmsskolas vecumā strauji pieaug vārdu krājums, taču savā runā bērns vēl plaši to neizmanto. Nereti vērojams arī nepareizs vārdu lietojums. Dažkārt bērniem ir grūti atrast vispārinošus vārdus un tādus vārdus, kas apzīmē priekšmeta īpašību. Dažādās rotaļu situācijās bērni nostiprina sadzīves vārdu krājumu (apgērbs, trauki, veļa, mēbeles), atrod priekšmetu līdzību un atšķirību, mācās priekšmetus klasificēt pa grupām (galds, krēsls, gulta – mēbeles) (Udaļcova, 1983, 28).

Kā piemērus min Holeciova, Klindova un Berdihova, bērni pilnveido zināšanas par apgērbu un to īpašībām. Tiek izmantota lelle, skolotāja rāda bērniem atsevišķas apgērba daļas un jautā:” Kas tas ir? Kāda tam ir krāsa?” u.tml. Bērni atbild uz uzdotajiem jautājumiem. Atbildot pareizi, apgērba gabals tiek uzvilks lellei. Vēl viens piemērs, didaktiskā rotaļa „Kur tas ir?” izvirzītais uzdevums, palīdzēt bērniem apgūt prievārdus, kas izsaka telpiskās attiecības, - „uz”, „zem” u.tml. Skolotāja salikusi uz galda vairākus priekšmetus – vidū ir mājiņa, tai priekšā ir dārziņš, dārziņā koks, zem koka soliņš. Skolotāja stāsta stāstu, bet bērns veido sižetu uz galda:” no mājas izlido putniņš un apsēžas uz koka. Tad ārā iznāk kaķis un sabiedē putniņu, putniņš uzlido uz mājas jumta. No dārza iznāk vectēvs un sarāj kaķi, kaķis palien zem soliņa utt. „ Tālāk bērns cenšas pats izstāstīt stāstu, vērojot skolotāja darbības ar priekšmetiem, iesaistot prievārdus teikumos (Holeciova, Klindova, Berdihova, 1967, 89).

„Pirmsskolas vecuma bērniem ir piemērotas arī didaktiskās rotaļas un spēles ar noteikumiem – daudzas iespīstās loto tipa galda spēles, domino, vārdiskās spēles, vārdiskās kustību rotaļas. Šīm rotaļām un spēlēm raksturīga izvērsta struktūra, tas, ka katrā rotaļā un spēlē ir didaktiski uzdevumi (sensorisko procesu, runas, domāšanas attīstīšana), rotaļu uzdevumi un rotaļu darbības (slēpšana, meklēšana un minēšana u.c.) un noteikumi (kā atlasīt kartītes un ko runāt, darboties rindas kārtībā utt.). Šo rotaļu īpatnība ir tā, ka bērnu darbības un vienlaicīga zināšanu un prasmju apguve pamatojas uz noteikumiem, uz nepieciešamību tos obligāti izpildīt. Ievērojot didaktisko rotaļu, spēļu un vingrinājumu minētās īpatnības, skolotājam, no vienas puses, jācenšas pēc iespējas izmantot visas norādītās rotaļas un spēles, no otras puses, jāņem vērā, kādas rotaļas ir sevišķi svarīgas un vairāk atbilst grupas bērnu vecuma un individuālajām īpatnībām” (Avaņesova, 1986, 55).

Noteikumi var aizliegt, atļaut, noteikt bērniem kaut ko spēlē, padarot rotaļu izklaidējošu, saspringtu. O. Ivaškevičs (Ивашкевич) uzmanību vērš Ļ. Vigotska (Выготский) uzskatiem, ka jo rotaļas noteikumi ir stingrāki, jo rotaļa kļūst intensīvāka, saspringtāka. Rotaļas noteikumu ievērošana prasa bērniem lielu gribasspēku, spēju sazināties ar vienaudžiem. Nosakot rotaļas noteikumus, ir svarīgi bērnus ievietot tādos apstākļos, saskaņā ar kuriem viņiem būtu prieks un interese par rotaļu. Didaktika rotaļa atšķiras no spēles nodarbībām, jo noteikumu izpilde tajā ir vērsta, kontrolēta ar rotaļu darbībām. Rotaļas analīze ir paredzēta, lai noteiktu efektīvas tās sagatavošanas metodes, kādas metodes izrādījās efektīvas mērķa sasniegšanā, kas nedarbojās un kāpēc. Turklāt analīze atklās atsevišķas bērnu uzvedības un rakstura īpašības. Rotaļas pašanalīze saskaņā ar mērķi palīdz mainīt rotaļu, bagātināt to ar jauniem materiāliem (Ивашкевич, 2016.).

Balstoties uz analizēto literatūru, darba autore secina, ka vienīgi sadarbojoties pieaugušajam (pedagogam) ar bērnu var attīstīt viņa intelektuālās spējas, tai skaitā pilnveidot vārdu krājumu. Kā iepriekš minēts, bērna diena pāriet rotaļās, tā viņš mācās un gūst pieredzi. Tāpēc viens no veidiem bērna ieinteresēšanai vārdu krājuma pilnveidei ir didaktiskās rotaļas. Lai didaktiskās rotaļas pildītu savu uzdevumu, tās nemanāmi vada pieaugušais, izvirzot mērķi, uzdevumus un ieteicamo rezultātu. Didaktiskajai rotaļai jābūt aizraujošai bērnam saistošai.

Didaktiskās rotaļas pilda divas funkcijas:

- 1) apgūt jauno materiālu;*
- 2) apgūto materiālu (zināšanas) izmantot un nostiprināt.*

Didaktisko rotaļu noteikumi nosaka veicamo uzdevumu un sasniedzamo mērķi. Didaktiskā rotaļa ir kā jautra spēle, kuras laikā bērns apgūst pieaugušā uzstādītos uzdevumus, sasniedzot paredzamo rezultātu.

2. Didaktiskās rotaļas, kā vārdu krājuma paplašinātājs 4 – 5 gadus veciem bērniem

2.1. Pētījuma metodoloģija un pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums

Darba autore savu pētījumu veic Liepājas pirmsskolas izglītības iestādē X, kur piedalās 14 vienas grupas bērni, 10 zēni un 4 meitenes. Datu aizsardzības ietvaros bērnu vārdi ir mainīti. Intervāls, kurā tika veikts pētījums no 2018.gada augusta, līdz 2018.gada oktobrim ieskaitot.

Pirms tika veikts praktiskais pedagoģiskais pētījums, tika veiktas teorētiskās literatūras apkopošana un analīze. Empīriskajā daļā tika:

- Bērnu novērošana,
- Bērnu sākotnējā izvērtēšana
- Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība izmantojot didaktiskās rotaļas,
- Iegūto datu apkopošana,
- Apkopoto datu analīze.

Pēc literatūras avotu izpētes autore, izvirzīja mērķi un veicamos uzdevumus, lai pierādītu darbā pieņemto hipotēzi. Autore kā pētījuma metodi izmanto bērnu novērošanu un izvērtēšanu praktiskajā darbībā apakšgrupās un individuāli, lai noteiktu vārdu krājuma apjomu un prasmi vārdu krājumu izmantot praktiski. Autore veica ar bērniem pārrunas, individuālas un grupu praktiskās darbības.

Pedagoģiskā novērošana. „Novērošana ir mērķtiecīgs izziņas process, kurā, ilgstoši vai atkārtoti vērojot, uzzina, secina, izseko, uzmana. Novērošanu kā empīrisku pētniecības metodi lieto, lai iegūtu informāciju, pārbaudītu hipotēzi, teoriju, teorētisko pētījumu patiesumus u.tml.”(Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000,11).

„Tika izmantota **tiešā novērošana**, tas ir kad starp objektu un viņa pētnieku ir tiešas attiecības, notiek dzīvvaiss process un izpētes materiāls iegūstams no pirmavota” (Albrehta, 1998, 32).

Novērošana tika veikta bērniem brīvā un ērtā vidē, dažādās situācijās. Gan situācijās, kad novērotais neiejaucās bērnu vidē un to procesā un situācijās, kad

novērotais piedalās mākslīgi radītajās situācijās, piemēram, izmantojot attēlus un didaktiskās rotaļas. Tika ievērotas bērnu vecumposmam atbilstošas attīstības īpatnības un atbilstoši tam izvēlētas didaktiskās rotaļas.

Lai veiktu pētniecisko darbu tika izvirzīti kritēriji, pamatojoties uz Valsts izglītības satura centra 2012.gadā izstrādāto „Pirmsskolas izglītības mācību satura programmu”. Bērniem no 4 – 5 gadiem atbilst 3.pakāpe, tāpēc tā izvēlēta atbilstoša bērnu attīstībai.

Izvirzītie kritēriji ir šādi:

1. Lieto lietvārdus, kas nosauc cilvēkus, Latvijā sastopamus dzīvniekus un augus,
2. Lieto darbības vārdus, kas apzīmē transporta līdzekļu kustību, dzīvu būtņu darbības,
3. Lieto īpašības vārdus, kas apzīmē priekšmetu, dabas objektu īpašības, piemēram, formu, krāsu,
4. Lieto apstākļa vārdus, kas norāda vietu un laiku,
5. Lieto norādāmos un piederības vietniekvārdus atbilstoši situācijai,
6. Saskaņo vārdus dzimtē, skaitlī, locījumā,
7. Stāsta par to, ko redz, dara un jūt (2–3 teikumi),
8. Runā lieto vienkāršus teikumus (Valsts izglītības satura centrs, Pirmsskolas izglītības mācību satura programma, 2012).

Kritēriji tiek vērtēti pēc trīs punktu sistēmas:

3 punkti – vārdu krājums atbilst vecumposmam;

2 punkti – daļēji atbilst vecumposmam;

1 punkts – neatbilst vecumposma attīstībai.

Pētījuma sākumdaļā apkopoti bērnu vērtējumi. Vērtējumi iegūti augusta sākumā, un atkārtota bērnu vērtēšana tika veikta oktobrī. Iegūtie dati un rezultātu analīze aprakstīta 2.2. „Bērnu grupas raksturojums” apakšnodaļā.

Autore galveno uzmanību vērta uz bērnu vārdu krājuma esošo bagātību un prasmi to izmantot sarunās, stāstījumā un atbildot uz jautājumiem. Sākotnējo analīzi veicot ar attēliem – spēju pastāstīt attēla saturisko informāciju. Teikuma uzbūvē izmantoto

lietvārdu, darbības vārdu, īpašības vārdu, vietniekvārdu utt., dzimtu, locījumu atbilstību latviešu valodas pareizrakstības likumiem.

Pētījuma turpmākajā praktiskajā darbībā autore izmantoja didaktiskas rotaļas, lai pilnveidotu un papildinātu bērnu vārdu krājumu un to izmantošanu teikumu veidošanā.

Autores veiktais pētījums pirmsskolas izglītības iestādē X vidējā vecuma grupā, kuru apmeklēja 14 bērni, no kuriem 10 zēni un 4 meitenes. Informācija par bērniem ir atspoguļota 6. tabulā „**Individuālā informācija par bērnu.**”

Tabulā iekļauta informācija par bērna vecumu, vecumu kad uzsāktas bērnu dārza gaitas, apmeklējumu (apmeklēja vai bieži slimo). Pēdējā ailē ir norādīta valoda kādā ar bērnu tiek runāts ģimenē.

6. tabula „Individuālā informācija par bērnu.”

Bērna vārds Inform. par bērnu	Pilns bērna vecums	Kad uzsāka apmeklēt b/d	Apmekl. biežums (apmeklēja labi (L), bieži slimo (BS))	Valoda, kurā sarunājas ģimenē
Kārlis	5 g. 2 mēn.	2,2 gadi	L	latviešu
Gustavs	4 g. 6 mēn.	3,5 gadi	L	latviešu
Valters	4 g. 2 mēn.	3,4 gadi	L	latviešu
Alise	5 gadi	2 gadi	L	latviešu
Ralfs	4 g. 8 mēn.	2,8 gadi	L	latviešu/krievu
Rūdolfis	4 g. 1 mēn.	2,1 gadi	L	latviešu
Daniels	5 gadi	2 gadi	BS	latviešu
Gabriels	5 gadi	2 gadi	L	latviešu
Estere	4 g. 8 mēn.	3 gadi	BS	latviešu/angļu
Marta	4 g. 10 mēn.	1,11 gadi	L	latviešu
Pēteris	5 gadi	2,2 gadi	L	latviešu
Madara	5 g. 4 mēn.	3 gadi	L	latviešu
Dāvis	4 g. 4 mēn.	2,5 gadi	L	latviešu
Toms	4 g. 7 mēn.	2,8 gadi	L	latviešu

Bērnu raksturojums

Kārlis grupā ir viens no skaļākajiem bērniem, grūti risina konflikta situācijas (pārsvarā iekniebjot vai iesitot otram pa galvu). Nodarbībās ir aktīvs, skaļš, neprot sagaidīt savu kārtu. Nepatīk sportot. Tur nepareizi karoti, pietam izmanto gan labo, gan kreiso roku. Savukārt zīmuli tur pareizi un tikai ar labo roku. Kontaktējoties pārbaudē Kārlis ir aktīvs, labprāt runā un izprot uzdoto uzdevumu, bet nespēj līdz galam noklausīties skolotājas sakāmo.

Gustavs ir aktīvs, grupā brīvo rotaļu laikā ir vadošais, visi bērni labprāt dodas līdzī un pilda viņa komandas. Nodarbības neinteresē, pļāpā, smejas uzdotie uzdevumi tiek darīti ātri un pavirši. Valodas pārbaudē Gustavs ir aktīvs, smaidīgs, bet daudzus uzdotos jautājumus bez paskaidrošanas neizprot. Stāsta par attēlu izmantojot palīgjaudājumus.

Valters ir aktīvs ir savi rotaļu biedri, ar kauslīgajiem bērniem nedalās un nelabprāt kontaktējas. Interesē tikai transports (laivas, motocikli, mašīnas utt.). nodarbībās izklaidīgs, labprāt izvairās no uzdotajiem uzdevumiem. Rūpīgs pret rotaļlietām. Pārbaudes laikā ir sasprindzis, vairākas reizes jāatkārto jautājums vai uzdevums. Izskatās apjucis, nepārlicināts par sevi.

Alise ir klusa, prātīga meitene spēlējas pārsvarā viena, ja neviens nepasauc bariņā. Patīk zīmēt. No rītiem ienākot grupā ilgi sēž krēslā un vēro grupā notiekošo. Nodarbībās aktīva, centīga, pilnīgi cits bērns. Arī pārbaudē piedalījās labprāt ar interesi.

Ralfs nodarbībās kluss, centīgs. Grupā spēlējas kopā ar visiem. Konfliktus risina ar kārtīgu izkaušanos. Viegli apvainojās. Arī kontaktā ar skolotāju ir kluss, atbild klusi, kļūst noslēgts.

Rūdolfam interesē tikai rotaļāšanās. Gan grupas, gan mūzikas un sporta nodarbībās nepiedalās, uz aicinājumu krīt gar zemi. Grupā dara ko grib, neievēro grupas noteikumus. Dauzās, slidinās pa grīdu, skrien un lēkā. Spītīgs gan pret skolotāju, gan vecākiem. Lai varētu Rūdolfam ir izteikti attīstības traucējumi. Runa ir neskaidra, vārdu krājums nabadzīgs.

Danielam patīk sports. Grupā ir kluss, bet aktīvs, cenšas neiesaistīties konfliktos. Bet ja konflikts ir noticis, ieslēdzās sevī un ne arvienu nerunā. Nodarbībās centīgs, lai paveiktu darbiņu nepieciešams ilgāks laiks kā citiem. Klusi runā, arī pārbaudot Daniels ir kluss, bet ieinteresēts.

Gabriels labprāt zīmē, līmē gan nodarbībās, gan brīvajā laikā. Aktīvi piedalās nodarbībās un brīvajās aktivitātēs. Patīk parunāties ar pieaugušajiem. Vienmēr atrod, ar ko sevi nodarbināt. Daudz stāsta par ģimeni un saviem dzīvniekiem. Labprāt palīdz sakārtot grupu, pat ja nav bijis spēlēties. Ļoti bija ieinteresēts par pārbaudē notiekošo jau tad, kad tika pārbaudīti citi bērni. No rītiem vienmēr jautā ko šodien darīsim.

Estere ir uzņemta logopēdiskajā pirmsskolas iestādē, meitene ļoti slikti runā. Nesaprot daudzus uzdotos jautājumus. Estere ir aktīva, ja kaut kas neizdodas, met visu prom, kas patrāpās pa rokas. Nepatīk izraisīt līme un plastilīns, savukārt ļoti aizraujas ar krāsām un smiltīm. Ilgstoši var spēlēties pie gaismas galda smiltīs un sīkajām mantiņām. Pārbaudē ar interesi pētīja attēlus, bet pastāstīt īsti nevarēja.

Marta ir ļoti kustīga un radoša, daudz spēlē lomu spēles (frizieri, princeses, veikali). Labprāt piedalās arī zēnu rotaļās (šoferi, ninzjas). Laba fantāzija, daudz dzied gan mūzikas nodarbībā, gan grupā. Dejo, lēkā ir vienmēr labā garastāvoklī. Ieinteresētība bija redzama arī pārbaudē ar attēliem. Vienmēr līdzī ir mīļmantiņa.

Pēteris ir aktīvs, patīk konstruktori un lego kluči. Draudzīgs ar visiem bērniem, bet mēdz būt ļoti spītīgs. Patīk pievērst sev uzmanīgu apzināti velkot laiku garumā (visa grupa vienmēr gaida tikai Pēteri. It visās situācijās, arī kad atnāk pakal vecāki). Nodarbībās ir aktīvs, zinātkārs. Nepatīk dalīties ar savām mantām, nekad nevienam neizpalīdzēs aizdodot zīmuli vai ko citu. Redzot autores gatavošanos pie galda ar attēliem rokās, bija pirmais kurš nezinot ko darīs pieteicās pirmais.

Madarai grūti no rītiem atvadīties no mammas. Patīk spēlēties kopā ar meitenēm lomu spēles, bet nekad nav iniciators, vairāk izpildītājs. Aktīva nodarbībās vienmēr pirmā grib runāt un atbildēt. Nepatīk sportot. Sarunā ar skolotāju ir atvērta, runājot daudz žestikulē.

Dāvim patīk zīmēt. Neklausu nevienu pieaugušo, tai skaitā vecākus. Nodarbībās izklaidīgs, ķēmojas, apzināti traucē citiem bērniem, gan nodarbībās, gan tad kad bērni spēlējas. Jauc bērniem būvētās garāžas, met prom rotaļlietas, ar kurām tobrīd spēlējas citi. Mieru un aizrautību rod, spēlējoties ar smiltīm. Apskatot attēlus atbild ar vienu vārdu, neskaidra runa. Šobrīd ir rindā uz logopēdisko pirmsskolas iestādi.

Toms ir mazrunīgs arī saskarsmē ar bērniem. Patīk griezt, līmēt. Grūtības ir ar krāsām, jo iespējams, ka Tomam ir daltonisms. „Daltonisms jeb krāsu aklums ir redzes

patoloģija, kurai raksturīga pacienta nespēja atpazīt vienu vai vairākas pamata krāsas. To izraisa acs tīklenes centrālajā daļā esošo krāsu uztveres receptoru darbības traucējumi, kas visbiežāk iegūti iedzimtības ceļā” (Autoru kolektīvs, 1984. 111). Toms cenšas un prot aiz sevis vienmēr savākt mantas. Jautājumus saprot un izpilda uzdevumu, atbild īsi.

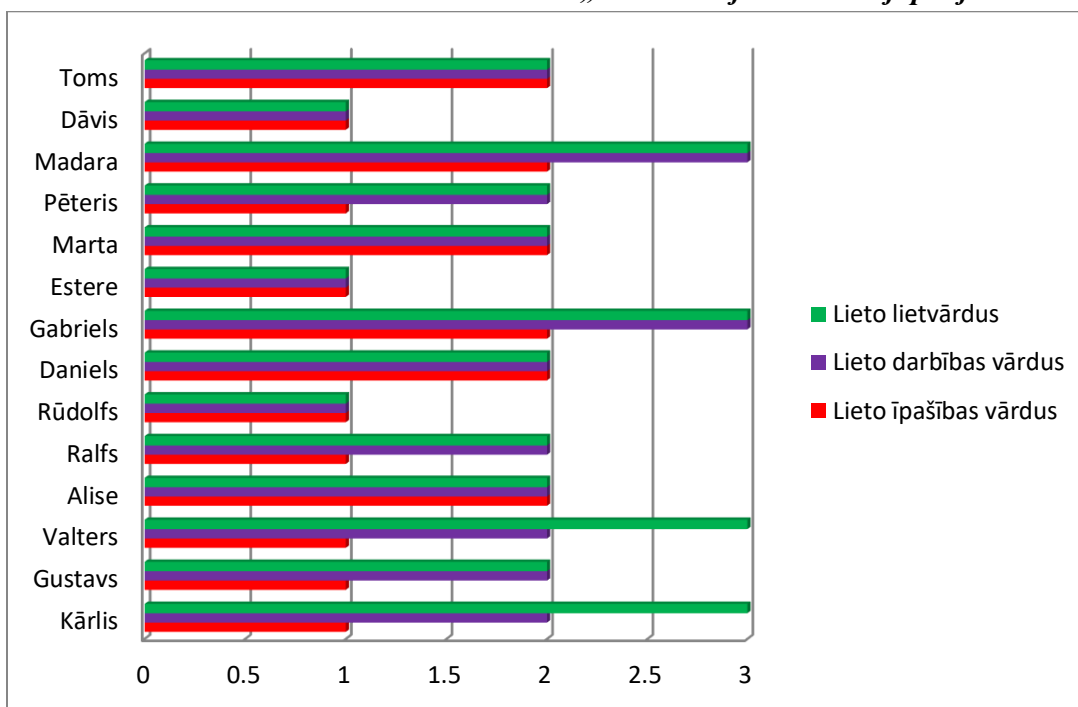
Pētījuma sākumā (augustā) grupas bērnu runas attīstība tika pārbaudīta ar dažādu attēlu palīdzību, nosakot vārdu krājuma apjomu, kas atklājas stāstījumā par redzēto attēlā. Plašākai pārbaudei bērniem tika piedāvāti vairāki attēli (sk. 1. – 7.pielikums). Rezultāti tika fiksēti 7. tabulā. Bērniem tika pārbaudīts vārdu krājums, kurā ietilpa lietvārds, darbības vārds, īpašības vārds un to pareiza lietošana teikumā, ievērojot latviešu valodas gramatikas likumus vārda dzimtē, skaitlī un locījumā. Pārbaudes procesā bija bērni, kuriem stāstījums veicās tikai ar palīgjaudājumu palīdzību.

7.tabula „Bērnu vārdu krājuma attīstības rādītāji pētījuma sākumā”

Bērna vārds	Pilni gadi (g., m.)	Lieto lietvārdus	Lieto darbības vārdus	Lieto īpašības vārdus	Saskaņo vārda dzimtē, skaitlī un locījumā	Runā lieto vienkāršus teikumus
Kārlis	5 gadi 2 mēn.	3	2	1	2	2
Gustavs	4 gadi 6 mēn.	2	2	1	1	2
Valters	4 gadi 2 mēn.	3	2	1	2	2
Alise	5 gadi	2	2	2	2	2
Ralfs	4 gadu 8 mēn.	2	2	1	2	2
Rūdolfs	4 gadi 1 mēn.	1	1	1	1	1
Daniels	5 gadi	2	2	2	2	2
Gabriels	5 gadi	3	3	2	2	3
Estere	4 gadi 8 mēn.	1	1	1	1	1
Marta	4 gadi 10 mēn.	2	2	2	2	2
Pēteris	5 gadi	2	2	1	2	2
Madara	5 gadi 4 mēn.	3	3	2	3	3
Dāvis	4 gadi 4 mēn.	1	1	1	1	1
Toms	4 gadi 7 mēn.	2	2	2	1	1

Bērnu vārdu krājuma attīstības rādītāji pētījuma sākumā ir apkopoti un atspoguļoti pa kritērijiem. Diagrammā 8.attēls var redzēt vārdu krājuma atbilstību konkrētajam bērnu vecumposmam. Uz vertikālās ass norādīti bērnu vārdi, kas piedalījās pētījumā, bet uz horizontālās ass norādīti iegūtie punkti pētījuma sākumā.

8.attēls „Vārdu krājuma rādītāji pētījuma sākumā”

Pētījuma sākuma pārbaudē autore vērsa savu uzmanību uz diviem bērniem no divvalodīgām ģimenēm. Abi bērni ģimenēs savstarpējā komunikācijā izmanto divas valodas (latviešu – krievu un latviešu – angļu). Abi ir vienāda vecuma un dārziņa gaitas uzsāka ar divu mēnešu starpību. Pārbaudē Esteres rezultāti ir zemāki, kā iemeslu var minēt biežas saslimšanas. Biežas slimšanas dēļ meitene kavē dārziņu. Interesi izraisīja bērnu zināšanu līmeņi otrās valodas lietojumā. Abi bērni otro valodu izmanto līdzīgā līmenī kā latviešu valodu. Savukārt trijiem bērniem ir vāji rādītāji. Divi no tiem ir rindā uz logopēdisko pirmsskolas iestādi. Vispārējs bērnu novērtējums liek secināt par nepietiekošām valodas zināšanām pētāmajā vecuma grupā.

1. *Lietvārdi* – pārbaudot bērnu lietvārdu krājumu atbilstību 4 – 5 gadniekiem, bērni ir sadalījušies līdzīgās grupās gan labi un daļēji, gan vāji. Bērnu stāstījums ir skops,

- figurēja atbildes „tas, šitas”, vai arī neteica neko, ja redzamais objekts/priekšmets bija nezināms. Vērojama bija arī rādīšana ar pirkstu „*rāda ar pirkstu uz priekšmetu – „velk mugurā”* (domāts mētelis)”.
2. *Darbības vārdi* – pārbaudes rezultātā saskatāmas vājākas zināšanas nekā lietvārdu lietošanā. Bērnu zināšanas aprobežojas ar viņiem pietuvinātiem darbības vārdiem (mašīna – brauc, meitene – stāv, meitenei ir krūze). Darbības vārdu krājums ir daļējs vērtējums lielākai daļai pārbaudāmo.
 3. *Īpašības vārdi* – arī īpašības vārdu krājums ir mazs, pārbaudes rezultāti ir pārsvarā vāji. Lielākai daļai īpašības vārdu izmantošana aprobežojas ar krāsu vai priekšmeta izmēru (liels, mazs).
 4. *Vārdi dzimtē, skaitlī un locījumā* – pārbaudes rezultātā bērnu gramatika, kas saistās ar pareizo galotņu izmantošanu runā daļēji atbilst vidējai vecuma grupai.
 5. *Runā lieto vienkāršus teikumus* – pārbaudes gaitā bērniem bija jāpastāsta par attēlā redzamiem notikumiem un objektiem. Stāstījums daļai bērnu ir pietiekošs – teikumi tiek veidoti, bet daļai viena vai divu vārdu atbildes (Mašīna. Kleita zaļa.).

2.2. Praktiskais darbs ar 4 – 5 gadus veciem bērniem vārdu krājuma paplašināšanā izmantojot didaktiskās rotaļas

Autore balstoties uz novērojumiem grupā un sākotnējām pārbaudēm ar katru bērnu individuāli, ņemot vērā teorētiskās atziņas, veica praktisko darbu ar bērniem. Praktiskajā darbā autore izmantoja didaktiskās rotaļas, balstoties uz bērnu zināšanām un vajadzībām. Praktiskais darbs tika veikts gan pa apakšgrupām, gan individuāli.

9.tabulā ir norādītas didaktiskās rotaļas un joma, kura tiek, aktivizēta.

9.tabula „Pētījumā izmantotās didaktiskās rotaļas”

DIDAKTISKĀS ROTAĻAS NOSAUKUMS	LIETVĀRDI	DARBĪBAS VĀRDI	ĪPAŠĪBAS VĀRDI	STĀSTĪŠNAS PRASMES
“Profesijas”	✓	✓		✓
“Kas aug manā dārzā!?”	✓		✓	✓
“Uzmini, kas lapsai maisā!”	✓		✓	✓
“Ceturtais lieks”	✓			
“Kas ko dara?”	✓	✓		✓
„Atrodi tādu pašu”		✓	✓	✓

Spēles nosaukums: „Profesijas”

Spēles komplektā ietilpst: kartītes ar profesijām, kartītes ar atbilstošiem darba rīkiem, kartītes ar vietu kur konkrētā profesija strādā (sk. 8,9.,10.,11.pielikums).

Spēles gaita: bērns izvēlās profesijas pārstāvi un vietu kur strādā. Tad bērnam tiek piedāvātas kartītes ar profesijai raksturīgiem darba rīkiem. Bērnam jāizvēlas darba rīki jāveido stāstījums par to izmantošanu, kas tie par darba rīkiem un ko ar tiem dara.

Uzdevumi:

1. Iepazīstināt ar profesijām un profesijā izmantojamiem darba rīkiem.
2. Paplašināt lietvārdu un darbības vārdu lietošanu aprakstot profesijā izmantojamo darba rīku izmantošanu.

Bērni tika sadalīti trijās apakšgrupās, lai veiksmīgāk varētu izspēlēt rotaļu „Profesijas”. Bērni izvelk no kastītes kartīti ar profesijas pārstāvji. Tiek noskaidrots kas tā ir par profesiju un kur varētu strādāt, tiek piemeklēts attēls ar profesijai atbilstošu darbavietu. Bērniem tiek piedāvāta aploksnīte, kurā atrodas dažādi darba rīki (arī kāds nederīgais). Ar interesi bērni izvelk un izpēta dažādus darba rīkus, tad saliek tās rindā zem sava attēla. Skolotāja uzdod uzvedinošos jautājumus: „Ar kādiem darba rīkiem un ko dara profesijas pārstāvis?” Bērni, veidojot pilnus teikumus, veido savu stāstījumu.

Kārlis, Alise, Ralfs, Gabriels, Madara iesaistās ar prieku ir aktīvi un uzdevumu veic raiti. Arī **Marta** labprāt piedalās un pat vēlās izspēlēties ar visām profesijām. Cenšas palīdzēt arī tiem kuriem tik ātri neveicās. **Pēteris** sākumā novēro no malas un tikai tad aktīvi sāk piedalīties. Savukārt **Daniels, Gustavs un Valters** sākumā ir ieinteresēti, bet,

kad saprot, ka ir jārunā, interese ātri noplok. **Rūdolf**s spēlē piedalīties nevēlas. Interesi viņam izraisīja tikai ugunsdzēsēja profesija, kurus darba rīkus centāmiem sameklēt un nosaukt. Spēles gaitā dažiem bērniem ir grūtības nosaukt darba rīku un ko ar to dara. Pilni teikumi veidojas negribīgi.

Autore secina, ka rotaļa bērniem patika, bija gan zināmi darba rīki un nezināmi, bet grūtības dažiem sagādāja nezināšana ko dara ar konkrēto priekšmetu. Daži bērni stāstījumu papildināja arī ar savu pieredzi ar priekšmetiem, vai ar profesijas iesaistītās vietas apmeklējumu. Daži teikuma veidošanā iesaistīja arī skaņas (ar fēnu pūš šššš!). Didaktisko rotaļu ir iespējams paplašināt gana ar profesijām, gan attiecīgiem darba rīkiem, atkarībā no bērnu vecuma un attīstības līmeņa. Rotaļu attiecīgi iespējams papildināt ar īsto darba rīku apskati un iemēģināšanu, kā arī profesiju iepazīstināšanu dodoties ciemos vai aicināt profesijas pārstāvjus pie sevis.

Spēles nosaukums: "Kas aug manā dārzā!?"

Spēles komplektā ietilpst: kartītes ar augļiem un dārzeņiem, divi groziņi (sk. 12.,13.,14.,15.pielikums).

Spēles iespējamie varianti:

1. uz galda novietoti divi groziņi, bērnam jāsašķiro kartītes pa groziem vienā dārzeņi otrā augļi.
2. Kopā ar bērnu pārrunā augļu un dārzeņu īpašības izmantojot pie attēliem arī īstus augļus un dārzeņus (pēc iespējām).
3. Kopā ar bērnu atrod dārzeņu un augļu atrašanos dārzā. Kur tie aug.

Uzdevumi:

1. Prast atpazīt un nosaukt dārzeņus un augļus.
2. Turpināt pilnveidot prasmes grupēt dārzeņus un augļus.
3. Papildināt vārdu krājumu ar jauniem īpašības vārdiem.

Rotaļas gaita ir aktīva, bērni cenšas pēc iespējas vairāk sašķirot kartītes. Ir bērni **Gustavs**, **Toms**, kuri neatpazīnos kartītē ieraudzīto attēlu noliek to atpakaļ. **Kārlis** nespēj sagaidīt savu kārtu. Savukārt **Ralfs** un **Estere** mēģina paņemt uzreiz vairākus attēlus. **Ralfs** dažus attēlus mēģināja nosaukt krieviski (pomidori – tomāts, kartofelis – kartupelis). Jau spēles sākumā bija dzirdamas atsauksmes par dažiem dārzeņiem un

augļiem (man negaršo, tas kož mēlē, man mājās ir). **Rūdolfis** sākumā piedalās, bet pēc mirkļa aiziet prom. Zēns atpazīna dažus augļus un dārzeņus, bet novietot pareizajā traukā nevarēja. Zēnam nav motivācijas darboties. **Madara** un **Alise** ar uzdevumu tika galā veiksmīgi. Bet **Dāvis** dažus dārzeņus nosauca savā valodā (kapels – kartupelis, odziņi – ķirši, mellenes, avenes). Skolotāja laboja un piedāvāja **Dāvim** mēģināt vēl reizi nosaukt dārzeņus un augļus.

Otrajā daļā bērniem tiek nolikts uz galda grozs, kurā atrodas dažādi dārzeņi un augļi. Skolotāja piedāvā mest kauliņu un izvilkt kartīti, uz kuras ir attiecīgs punktu skaits, nosaucot kartītē uzzīmēto augli vai dārzeņi, saņemot iespēju to nogaršot, aptaustīt un pasmaržot. Bērnam jāpasaka, kāda ir garša, smarža vai izskats. Pēc tam kartīte jānoliek atpakaļ kastītē.

Bērni ar interesi gaidīja savu iespēju nogaršot. Bija bērni, kuri kādu no dārzeņiem nevēlējās nogaršot, bet aptaustīt un pasmaržot ļāvās. **Marta** un **Pēteris** nepagaršoja kāpostu un bieti, tā viņiem negaršojot, bet nosaukt dažas īpašības izdevās (apaļš, ciets, lapains) arī krāsu nosauca. **Estere** nosauca gurķi, ka tas esot garīgs – garš. **Gustavs** teica, ka dārzeņi ir nesaldi, bet augļi saldi. Bērni arī stāstīja ko ar dārzeņiem vai augļiem mājās dara mamma vai ome.

Bērni rotaļā bija aizrautīgi, darbs veicās labi, jo augļu un dārzeņu spēle it īpaši ar nogaršošanu ļoti patika. Bija arī daži salīdzināšanas momenti, kad bērni salīdzināja ābolu un burkānu ar kāpostu, jo abi kraukšķīgi. Aizrautība ar šo didaktisko spēli pārvērtās par sava veida pusdienu testēšanu. Bērni stāstīja ko redz vai sagaršo zupā un salātos vai kompotā. Bija dažādi minējumi.

Spēles nosaukums: „Uzmini, kas lapsai maisā!”

Spēles komplektā ietilpst: maiss, kurā ir salikti dažādi priekšmeti, acu apsējs, „eksperta” kartītes un uzlīmes (sk.16.pielikums).

Spēles gaita: Skolotāja apsien bērnam ap galvu acu apsēju. Tad piedāvā ielikt roku maisā un izvilkt no tā vienu priekšmetu. Bērnam jāapraksta ar vārdiem priekšmets taustot, pasmaržojot. Pēc minēšanas, noņem acu apsēju un vēl reizi apskatot priekšmetu, nosauc tā īpašības. Pēc uzminēšanas uz „eksperta” lapiņas tiek uzlīmēta zvaigznīte. Spēli var

spēlēt visas nedēļas garumā, krājot zvaigznītes. Nedēļas beigās bērni saņem „Lapsas eksperta” medaļu.

Uzdevumi:

1. Pilnveidot prasmes izteikt sajūtas ar vārdiem taustot priekšmetus no maisa.
2. Vingrināt manu jutību taustot, smaržojot priekšmetu bez redzes palīdzības.
3. Veicināt izmantot stāstījumā īpašības vārdus aprakstot no maisa izņemto priekšmetu.

Rotaļa bērniem bija zināma, bet pastiprinātu interesi un prieku izraisīja iespēja saņemt uzlīmi un kļūt par „Lapsas eksperts” medaļas ieguvēju. Rotaļu spēlējam visa grupa kopā un arī individuāli. Individuāli rotaļā piedalījās **Rūdolfis**, **Estere** un **Dāvis**. **Rūdolfis** spēja noteikt dažus priekšmetus izmantojot tikai priekšmetu nosaukumus, bija nepieciešama palīdzība, lai varētu nosaukt kādu priekšmeta īpašību, ko zēns atkārtoja. **Esterei** padevās labāk meitene nosauca gan priekšmetu, gan īpašību (ābols – garšīgs, apaļš), savukārt **Dāvis** izvilko priekšmetu aptaustot minēja priekšmeta nosaukumu, pat ja priekšmeta forma neatbilst nosauktajam, viņu tas uzjautrināja. Labi veicas **Gustavam** un **Valteram** abi zēni aizrautīgi sekoja viens otra panākumiem. **Danielu** mulsināja tas, ka nevar redzēt priekšmetu ar acīm. Ilgi to grozot un taustot nevarēja dažus priekšmetus atpazīt. Atpazīna ķemmi un gurķi pasmaržojot to. **Daniels** nosauca arī vairākas īpašības (ķemme – asa, cieta, gurķis – smaržīgs, garš).

Rotaļa aizrāva bērnus. Daži pat piedāvāja savus priekšmetus ielikt maisā, lai citi varētu minēt. Autore bija maliet bažīga, vai rotaļa nebūs par grūtu, bet, tā kā šāda veida rotaļa bērniem nebija jaunums un bērnus īsti nemulsināja, autorei veiksmīgi izdevās realizēt uzdevumus. Bērniem, kuriem ir grūtības ar īpašību izteikšanu autore strādāja individuāli. Individuāla pieeja ļāva bērnam ilgāku laiku veltīt priekšmetu aptaustīšanai. Neizpalika arī priekšā teikšana izmantojot divas īpašības (zeķe – mīksta vai cieta).

Spēles nosaukums: „Ceturtais lieks.”

Spēles komplektā ietilpst: kartītes ar attēliem pēc vajadzīgās tēmas (sk.15.pielikums).

Spēles gaita: Uz galda salikti attēli pa četri, viens no attēliem neiederas pēc kādam pazīmēm. Bērnam jāizvēlas attēls, kurš neiederas konkrētajā attēlu grupā. Spēles gaitā

bērns veido teikumu iesaistot attēla nosaukumu un nosaucot īpašības, kuru dēļ viens no attēliem neiederas (ābols, gurķis, kāposts, biete). Bērns klasificē doto attēlu grupu.

Uzdevumi:

1. Nostiprināt zināšanas priekšmetu nosaukumos un to īpašībās pētot un šķirojot attēlus.
2. Vingrināt grupēt/klasificēt pēc kopīgajām pazīmēm attēlus.

Saliktie attēli pa četri ir apsegti ar papīra lapu, bērniem jānoņem lapa. Skolotāja uzdod jautājumus (Kurš no četriem attēliem ir lieks? Kāpēc tas ir lieks?). Grūtības dažiem bērniem sagādāja atrast kopīgas pazīmes un nosaukt tās. **Ralfs**, kā arī **Marta** intuitīvi prata izņemt no attēlu grupas pareizo attēlu, bet grūtības sagādāja pateikt, kāpēc viņi uzskata, ka šis attēls tur neiederas (skapis, galds, krēsls, plīts; glāze, krūze, kafijas krūzīte, vāze). Pēc dažām rotaļas atkārtošanas reizēm **Ralfs** un **Marta** sāka saskatīt kopīgo un atšķirīgo. **Alise** ar **Madaru** un **Gabrielu** ar rotaļu tika galā, spēja nosaukt īpašības, kuras ir kopīgas, ka arī klasificēt. **Kārlis** savukārt kā pirmo īpašību meklēja krāsu, bet ar uzvēdinošu jautājumu saskatīja arī citas pazīmes. **Toms** atcerējās dažas jaunas īpašības ko bija dzirdējis iepriekšējās rotaļās (sulīgs, gluds, raibs). **Valters** sauca pazīmes, noklausoties no kaimiņa. Tāpēc vēlāk skolotāja izspēlēja rotaļu ar **Valteru** individuāli.

Spēles nosaukums: „Kas ko dara?”

Spēles komplektā ietilpst: kaste ar attēliem, uz kuriem ir attēlotas profesijas (transporta līdzekļi, priekšmeti/dzīvās būtnes) (sk. 17.pielikums).

Spēles gaita: Bērns izvelk no kastes vienu attēlu, nerāda citiem, bet mēģina ar vārdiem pastāstīt ko dara tas, kas attēlots kartītē. Bērni mēģina uzminēt.

Uzdevumi:

1. Nostiprināt zināšanas lietvārdu un darbības vārdu lietošanā stāstot par attēlā redzamā objekta darbību.
2. Vingrināt runāt teikumos stāstot par kartītē redzamo attēlu.

Rotaļas gaitā bija vērojama bērnu neprasme noklausīties otrā stāstījumā. Runāšanu citam caur citu skolotāja atrisināja ar karodziņa palīdzību (kam karodziņš, tas atbild). Bērni centās aizvietot vārdus ar kustībām parādot skriešanu avi grābšanu. Dažiem bija nepieciešama palīdzība veidot teikumu. Otrā reizē bērniem sāk padoties aizvien labāk.

Kārlis pa visu varu vienmēr mēģina pirmais uzsākt rotaļu. Izvilktā attēlā bija šuvēja, **Kārlis** rādīja šūšanas procesu un stāstīja (viņa šuj ar šujām mašīnu un ar šķērēm griež). **Pēteris** izvilka policistu (viņš brauc ar mašīnu. Viņam tur ir pistole un ķer bandītus). **Marta** izvilka pavāru (tam ir balta cepure viņš vāra, griež un daudz ēd.) **Dāvis** izvilka dārznieku (viņš grābina lapas, rok zemi vēl lēja puķi). Tie bērni, kuri minēja bieži atbildēja ar vienu vārdu, tāpēc skolotāja palīdzēja izveidot pareizu teikumu.

Visa pētījuma laikā autore ne tikai darbojās ar bērniem didaktisko rotaļu ietvarā, bet runājās ar tiem, spēlēja galda spēles un veica novērošanu visas dienas garumā.

Autore secina, ka ar dažiem bērniem nepieciešams lielāks individuālais darbs. Vērojot bērnu interesi, var secināt, ka šī didaktiskā rotaļa bērniem patika. Pēc karodziņa ieviešanas bērni sāka censties ievērot noteikumu nerunāt citam runātājam pa vidu, nekliegt visiem pāri. Interesanti bija vērot bērnu mēģinājumus izteikties līdz ar kustību atdarināšanu. Bija bērni, kuri šo rotaļu mēģināja spēlēt laukā, sakot viens otram uzdevumu klusām uz ausi.

Spēles nosaukums: „Atrodi tādu pašu”

Spēles komplektā ietilpst: kartītes ar attēliem pēc tēmas (darbības vārdi, īpašības vārdi utt.) (sk.18.pielikums).

Spēles gaita: bērnam tiek piedāvāta kastīte ar kartītēm no kuras vienu kartīti izvēlas bērns. Pārējās kartītes ir izliktas uz galda. Bērnam jāatrod līdzīgas darbības kādas saskanētu ar izvēlētajā kartītes attēlu, piemēram: bērns lej pienu bļodā, atrodami attēli – bērns aplej puķi utt.; cilvēki ceļ māju – bērns ceļ smilšu pili utt.

Uzdevumi:

1. Nostiprināt izpratni par darbības vārdu nozīmi meklējot kartīti ar tādu pašu darbību.

2. Vingrināt vērību un domāšanu meklējot vajadzīgo kartīti starp citām.

Didaktiskā rotaļa paredzēta individuālam darbam, lai bērns var netraucēts meklēt nepieciešamo attēlu. Vērojot bērnus, autore secina, bērni azartiski meklē līdzīgas darbības attēlus, par atrasto attēlu ir lepni un apmierināti. **Pēteris, Gabriels un Kārlis** bija tik aizrauti, ka uzdevumu veica uz ātrumu. Atraduši attēlus, atbildi centās sniegt pilnā teikumā. **Ralfs** cītīgi pētīja katru attēlu, bet uzdevumu paveica labi. Rotaļas noteikumus vairākas reizes vajadzēja paskaidrot **Dāvim** un **Tomam**, zēni sākumā ņēma attēlus pamīšus un vēroja skolotājas reakciju, cenšoties uzminēt vai izdarīts pareizi. **Valters** attēla meklēšanas procesā daudz jautāja, jo nebija pārliecināts par attēla pareizumu. **Alise** meklējot attēlus komentēja katru pacelto kartīti, tikmēr **Marta** vēroja notiekošo no malas, viņa bija nepacietīga un centās teikt priekšā. **Estere** ar skolotājas palīdzību un uzdotajiem jautājumiem uzmanīgi centās pildīt rotaļas uzdevumu. **Rūdolfs** centās atkārtot skolotājas teikto, attēlu izvēle bija nepamatota, un ātri izsīka interese.

Bērni labprāt darbojās ar kartītēm arī paši, nelielā kompānijā. Darba autore secina, ka didaktiskās rotaļas kopumā ir veiksmīgi pielietotas. Didaktiskās rotaļas ir iespējams pielāgot gan bērna vecumam, gan attīstības līmenim. Ar dažiem bērniem ir ieteicams ilgstošāks individuālais darbs un logopēda iesaistīšana.

2.3. Pētījuma rezultātu apkopojums

Pētījums tika veikts grupā ar 14 bērniem. Uzsākot pētījumu tika izvirzīti kritēriji vārdu krājuma pilnveidošanai 4 – 5 gadus veciem bērniem. Bērni tika pētījuma sākumā pārbaudīti, lai noskaidrotu vārdu krājuma apjomu un iegūtos rezultātus fiksēja 7.attēlā un 8.tabulā, kur norādīti vārdu krājuma rādītāji pētījuma sākumā. Pārbaudes laikā gan sākumā, gan beigu posmā tika izmantoti tie paši attēli (sk. 1.,2.,3.,4.,5.,6.,7.pielikums). Iegūtā informācija tika apkopota salīdzināšanai un izvērtēšanai. Lai labāk iepazītu bērnu, tika apkopota informācija par bērnu vecumu, kā arī vecumu ar kādu tika uzsāktas pirmsskolas gaitas. Nozīmīga informācija ir par ģimenē ikdienā lietoto valodu. Kā vēl viens faktors, kas ietekmē bērna attīstību ir minama pirmsskolas iestādes biežā kavēšana.

Ja bērns bieži kavē bērnu dārzu, tas var būt viens no daudzajiem iemesliem attīstības kavēšanai, arī pati slimošana ir kā traucēklis attīstībai.

Pētījuma laikā ar bērniem bija spēlētas didaktiskās rotaļas (sk. 2.2. apakšnodaļu). Izmantotās didaktiskās rotaļas paredzētas vārdu krājuma pilnveidošanai. Didaktiskās rotaļas bija izstrādātas tā, lai varētu tās pielāgot bērniem ar dažādu attīstības pakāpi. Pētījuma beigās autore salīdzināja bērnu vārdu krājumu pētījuma sākumā ar vārdu krājumu pēc praktiskā darba beigām. Iegūtie rezultāti apkopoti (10. tabulā un 11., 12., 13. diagrammā), lai uzskatāmi redzētu iespējamās izmaiņas vārdu krājumā visa pētījuma periodā.

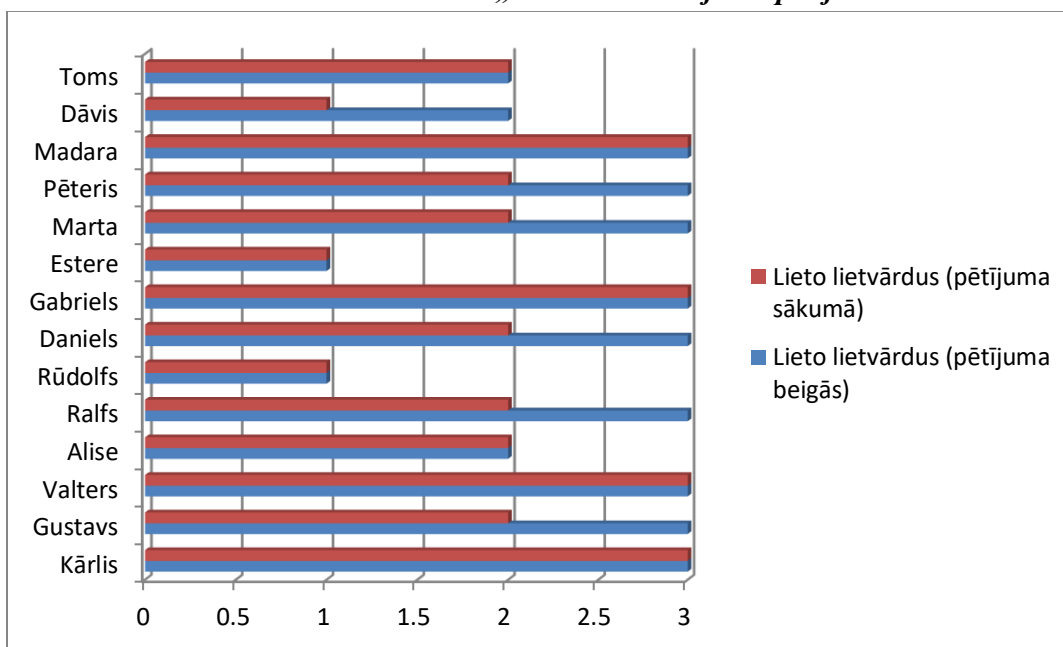
Apkopotajos rezultātos vērojama neliela izaugsme, kas liek secināt, ka didaktisko rotaļu izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanā dod savus rezultātus. Ir bērni, kam izteikta izaugsme nav novērota. No tā var secināt arī, ka nepieciešams ilgāks laiks, lai izaugsme būtu lielāka. Bērniem piedāvātās didaktiskās rotaļas veicināja jaunu vārdu apgušanu un nostiprināšanu veidojot teikumus, kas savukārt veicina prasmes izmantot vārdu krājumu sarunā.

10.tabula „Lietvārdu lietojums pētījuma sākumā un beigās”

Bērna vārds	Lietvārdi (pēt. sāk.)	Lietvārdi (pēt.beigās)	Darbības vārdi (pēt. sāk.)	Darbības vārdi (pēt. beigās)	Īpašības vārdi (pēt. sāk.)	Īpašības vārdi (pēt. beigās)
Kārlis	3	3	2	3	1	2
Gustavs	2	3	2	2	1	1
Valters	3	3	2	3	1	2
Alise	2	2	2	2	2	2
Ralfs	2	3	2	3	1	2
Rūdolfis	1	1	1	1	1	1
Daniels	2	3	2	3	2	2
Gabriels	3	3	3	3	2	3
Estere	1	1	1	1	1	1
Marta	2	3	2	3	2	2
Pēteris	2	3	2	3	1	2
Madara	3	3	3	3	2	2
Dāvis	1	2	1	2	1	1
Toms	2	2	2	2	2	2

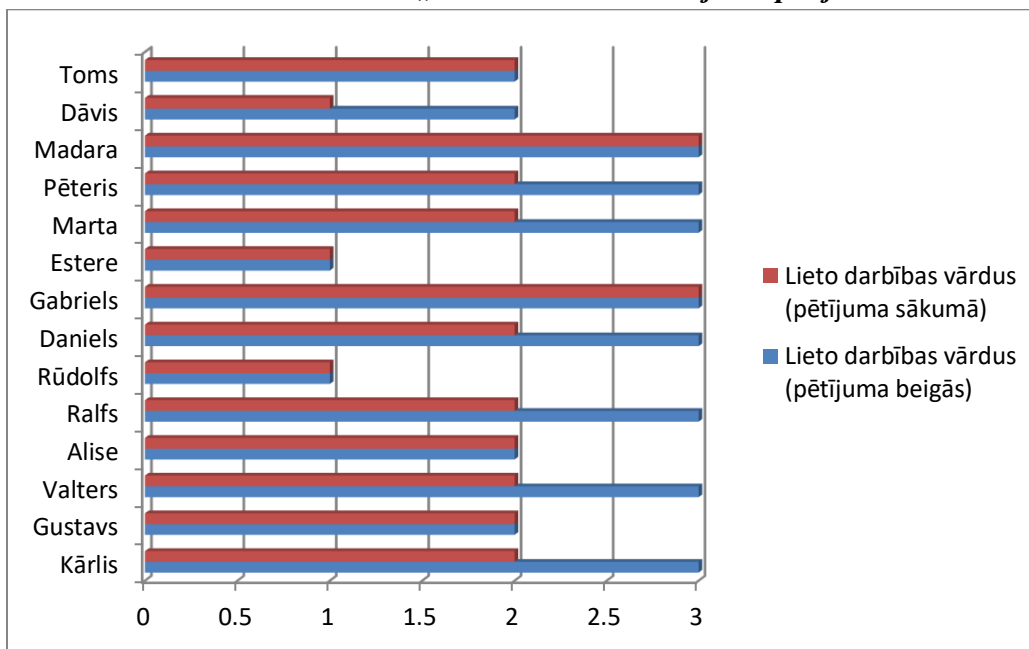
10.tabulā atspoguļotie rezultāti liecina, ka ikvienam pētījā iesaistītajam bērnam ir paaugstinājies gan lietvārdu, gan darbības vārdu, gan īpašības vārdu lietojums runā. Vizuāli uzskatāmāk, darba autore attēlos (11., 12., 13.) darbā atspoguļojusi kārtas vārdšķiras lietojuma izaugsmi.

11.attēls „Lietvārdu lietojums pētījuma sākumā un beigās”

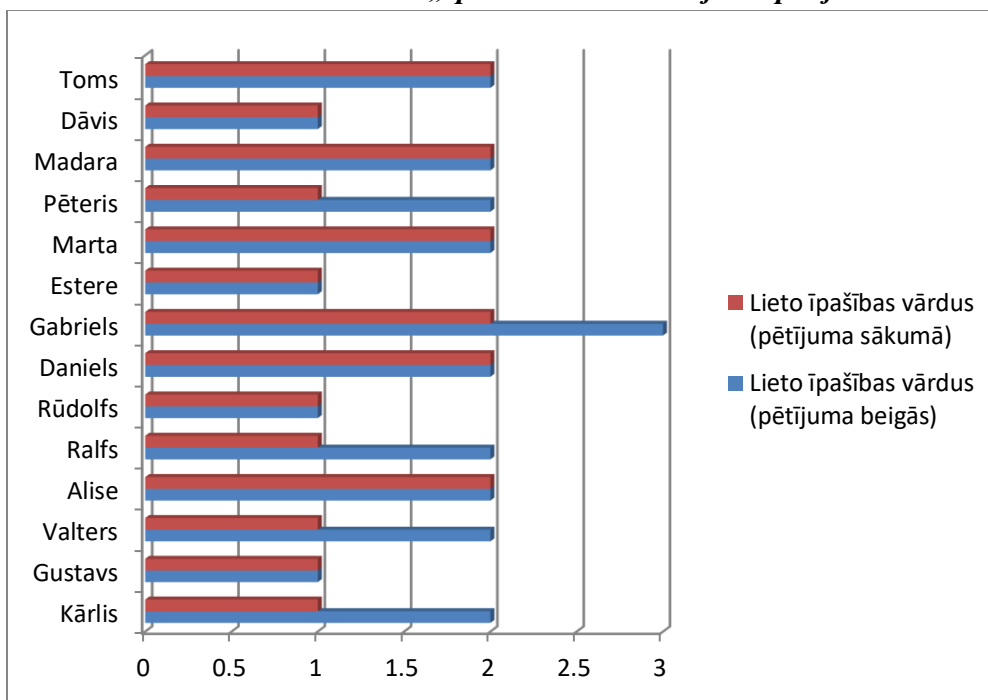
Attēlā vērojama lietvārdu krājuma paplašināšanās sešiem bērniem Dāvim, kas īpaši priecē, Pēterim, Martai, Danielam, Ralfam un Gustavam. Bērni atkārtotā pārbaudē ir spējīgāki izteikties, stāstot par attēlā redzamajiem objektiem. Arī didaktiskajās rotaļās ar pagrūtinājumu varējuši nosaukt vairāk objektu patstāvīgi, nekā iepriekš.

12.attēls „Darbības vārdu lietojums pētījuma sākumā un beigās”

Attēlā redzami uzlabojumi ir septiņiem bērniem Kārlim, Valteram, Ralfam, Danielam, Martai, Pēterim un Dāvim. Pētījuma gaitā darbības vārdu krājuma papildināšanai bērni ne tikai izmantoja attēlus, bet lai veiksmīgām atcerēties jaunos vārdus atveidoja kustības. Izteiktākie atdarinātāji bija Kārlis, Pēteris un Dāvis.

13.attēls „Īpašības vārdu lietojums pētījuma sākumā un beigās”

Autore uzskata, ka īpašības vārdu apguve bērniem padodas visgrūtāk, jo tos ir sarežģītāk paskaidrot un parādīt. Bērniem vieglāk izteikt priekšmeta īpašības krāsās un lielumos nekā garšā, smaržā un taustē. Pēc pētījuma beigām palielināt īpašības vārdu krājumu izdevies pieciem bērniem. Ilgāka laika posmā būtu vērojama lielāka izaugsme.

Pētījumā izmantotās didaktisko rotaļu tēmas tika izvēlētas, pakārtojoties bērnu interesēm un grupas norisēm. Tā kā bērni bija iesaistīti grupas projektā „Izpēti arodu!”, autore izvēlējās didaktiskās rotaļas par profesijām un ar tām saistītajām lietām. Savukārt, otrā grupas tēma, kā jau rudenim iestājoties bija par dārzeņiem un augļiem, ko veiksmīgi varēja papildināt ar attiecīgām didaktiskajām rotaļām. Visa procesa laikā varēja just bērnu ziņkāri, vēlmi runāt un centīgi atbildēt pilnos teikumos. Patīkams sasniegums bija vērojams bērniem, kuri bija piesardzīgi un bikli. Trim bērniem izaugsme ir viszemākā vai nav nemaz. Estere un Dāvis ir uzņemti logopēdiskajā pirmsskolas iestādē, savukārt par Rūdolfu zināms, ka zēns pastiprināti tiek vests pie neirologa un citiem speciālistiem, meklējot iemeslus, kas kavē bērna attīstību. Kārlis, Daniels, Gabriels un Madara ir sasnieguši vislielāko izaugsmi, tiem seko Valters, Alise, Ralfs un Marta ar Pēteri.

Kopumā pētījuma gaitā bērni bija atsaucīgi un labprāt kontaktējas ar pētījuma autori. Arī sasniegtie rezultāti vārdu krājuma paplašināšanā sniedza gandarījumu gan bērniem, kad atkārtoti stāstot par attēlu varēja pastāstīt vairāk, gan autorei par prieku bērnu acīs un redzamu pārliccinātību stāstījuma laikā.

Secinājumi

1. Autore pētot bērnu vārdu krājumu, vidējā vecuma grupā secina, cik svarīga ir pieaugušo verbālā komunikācija ar bērnu no viņa dzimšanas brīža, līdz viņš izaug. Bērna dzīves ceļš uz bagātu dzimto valodu iet caur vecākiem un pirmsskolas pedagogiem, kas sniedz bērnam maksimāli pareizu valodas lietojumu, bagātu vārdu krājumu un prasmi to izmantot. Bērna valodas bagātība un kvalitāte atkarīgs no apkārtējās vides kādā bērns atrodas. Tāpēc tā jāuztur saistošu bērnam.
2. Pirmsskolas pedagogi ir bērna pavadoņi valodas bagātināšanā. Pedagogi palīdz paplašināt, un aktivizēt vārdu krājumu ikdienā darbojoties un piesaistot procesam arī vecākus.
3. Kā zinām bērna ikdiena paiet rotaļās, kur viņš gūst jaunas atziņas un pieredzi. Tāpēc autore izvēlējās, bērnu vārdu krājuma pilnveidošanai - didaktiskās rotaļas. Didaktisko rotaļu plašās iespējas ir viens no veiksmīgākajiem veidiem kā nemanāmi caur spēli ļaut bērnam attīstīties un gūt pieredzi.
4. Autore vērs uzmanību uz didaktisko rotaļu daudzfunkcionālu izmantošanu, didaktiskās rotaļās iespēja uzdevumus pielāgot dažādām bērnu spējām un vajadzībām. Didaktiskās rotaļas ļauj apgūt jaunu – nezināmu materiālu interesantā veidā caur rotaļu. Un apgūto materiālu nostiprināt un pielietot. Didaktiskās rotaļas atgādina mūsdienu datorspēli ar vairākiem attīstības līmeņiem, tāpēc ejot tehnoloģiju laikam līdzi, mūsdienu bērniem šis formāts būtu saistošāks. Protams, tas nenozīmē pilnīgu pāreju, bet kā papildinājums esošajam. Tas noderētu bērniem, kurus nevar piesaistīt ar tradicionālām didaktiskajām rotaļām.
5. Pētījuma procesā autore izvirza hipotēzi, kura veiksmīgi apstiprinās. No kā var secināt, ka izmantojot daudzveidīgas didaktiskās rotaļas, kuras izvēlētas atbilstoši bērnu pieredzei vajadzībām un interesēm iespējams sekmīgi pilnveidot vārdu krājumu vidējā pirmsskolas vecuma bērniem. Autore arī secina, ka atvēlētais laiks pētījumā praktiskajam darbam ar bērniem bijis par īsu. Ilgāks laiks būtu sekmējis lielāku izaugsmi bērniem, kuriem nepieciešams ilgāks laika posms nekā citiem, materiāla apgūšanai un nostiprināšanai.

Literatūras saraksts

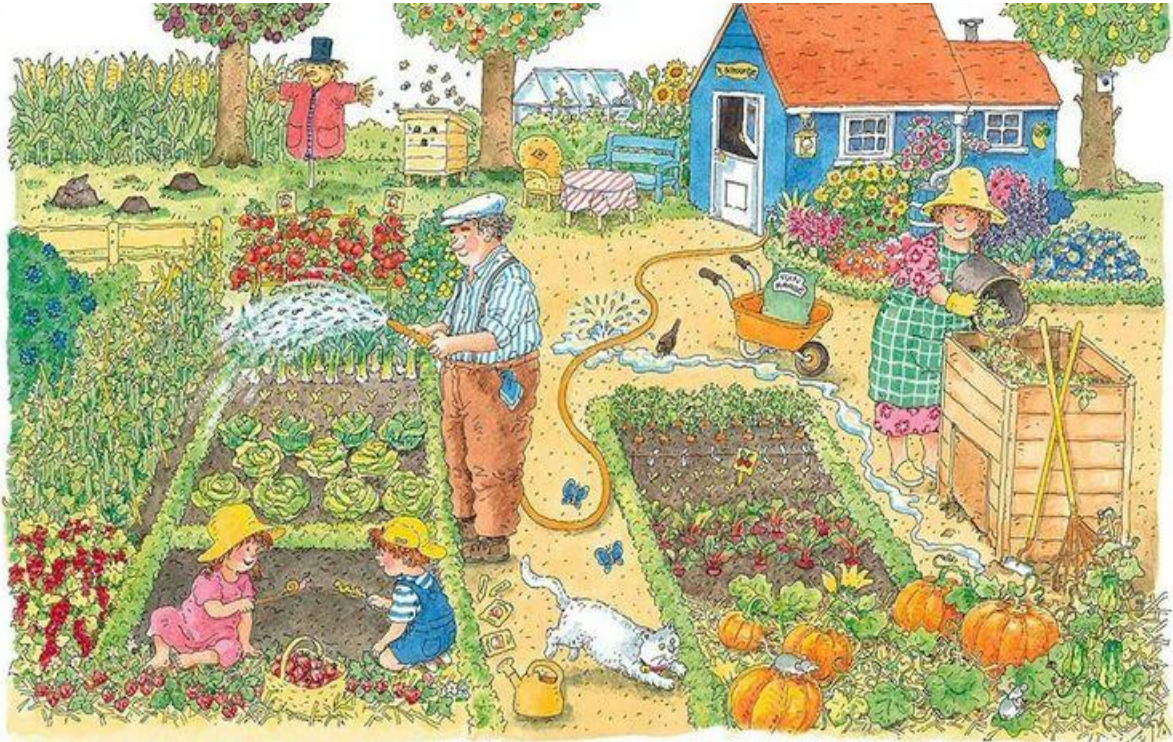
1. Albrehta Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata.
2. Aņņesova, V., (1986). *Audzināšana un mācīšana dažāda vecuma bērnu grupā*. Rīga: Zvaigzne.
3. Āboltiņa, L., Bula-Biteniece, I., Gorjačkina, S., Jurisone, B., Silova, M., Strazdiņa, M., Tempelfelde I., (2012). *Pirmsskolas izglītība mācību satura programma*. Rīga: Valsts izglītības satura centrs,
4. Bakisa, A., Romēns, K. (1997). *Rotaļas ar bērnu vecumā no 1 dienas līdz 6 gadiem*. Rīga: Alberts XII.
5. Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Markus, D., Skujiņa, V., Šalme, A. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
6. Boša, R., (1999). *Bērnu runas aktivizēšana bērnudārzā*. Rīga: Mācību apgāds NT.
7. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D., (2014). *Bērnu komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: RAKA.
8. Golubina, V., (2007). *Pirmsskolu pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: SIA Izglītības soļi.
9. Holeciova, O., Klindova, L., Berdihova, J., (1967). *Rotaļas bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne.
10. Kaņņepēja, R., Lieģeniece, D., Mangule, I., Ukstiņa, R., Dzintere, D., Stangaine, I., Miķelsone, I., Millere, I., Platpers, A., Gaupere, Z., (2012). *Ceļā uz skolu*. Rīga: Zvaigzne ABC.
11. Kaņņepēja, R., Lieģeniece, D., Černova, E., Dzintere, D., Pučure, I., Ukstiņa, R., Miķelsone, I., Suruda, I., Giluča, V., (2003). *Es gribu iet skolā*. Rīga: Puse Plus.
12. Korbe, V. (2007). *Programma skaņu izrunas un runas kultūras attīstīšanai pa pakāpēm pirmsskolas vecuma bērniem un bērniem ar izrunas traucējumiem*. Rīga: Izglītības soļi.
13. Kreišmane, I., Valgere, R., Gulbe, K., (2000). *Ievads psiholoģijā*. Rīga: Pētergailis.

14. Kuzina, V., (2016). *Factors Influencing the Child Language Development. Proceedings of the International Scientific Conference.* Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.
15. Lieģeniece, D., Nazarova, I. (1999). *Veseluma pieeja valodas apguvē.* Rīga: RAKA.
16. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* Rīga: Raka.
17. Autoru kolektīvs. (1984). *Populārā medicīnas enciklopēdija.* Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija.
18. Autoru kolektīvs. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* Rīga: Zvaigzne ABC.
19. Ļubļinska, A. (1979). *Bērnu psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne.
20. Markus, D. (2007). *Bērns runā kultūras pasaulē.* Rīga: Rasa ABC.
21. Markus D, (2003). *Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai.* Rīga: Rasa ABC.
22. Miltiņa, I. (2008). *Skaņu izrunas traucējumi.* Rīga: RAKA.
23. Prudņikova, I., (2004). *Montisori pedagoģija ikdienā.* Rīga: RAKA.
24. Rūķe – Draviņa, V. (1992). *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem.* Rīga: Zvaigzne.
25. Svence, G., (1999). *Attīstības psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC.
26. Tauriņa, A., (2016). *Pirmsskolas vecuma bērna skaņu izrunas un vārdu krājums noteikšanas un pilnveides paņēmieni. Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā, II.* Rīga: RAKA.
27. Udaļcova, J. (1983). *Didaktiskās spēles un rotaļas pirmsskolas vecuma bērnu mācīšanā un audzināšanā.* Rīga: Zvaigzne.
28. Vigotskis, Ļ., (2002). *Domāšana un runa.* Rīga: EVE.
29. Valsts izglītības satura centrs, Pirmsskolas izglītības mācību satura programma, 2012
30. Венгер, Л. А., Мухина В. С., (1988). *Психология: Учебное пособие для учащихся пед. Уч- щ по спец.* Москва: Просвещение.

31. Сорокина, А., Батурина, Я., (1962). *Игры с правилами в детском саду*. Москва: Учпедгиз.
32. Mācību programmas paraugu pirmsskolā, https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/programmas_pirms.shtml. (skatīts: 20.07.18.)
33. Ministru kabineta noteikumi Nr.533 “Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām.” Spēka: 17.08.2012. (skatīts: 25.08.18.)
34. Маленький оратор. Как развивать речь ребенка?, Киселева, М., www.7ya.ru/article/Malenkii-orator-Kak-razvivat-rech-rebenka/, (skatīts: 18.09.18.)
35. Е.И. Тихеева о развитии стиля речи у детей, Валасина, А., <http://rodnaya-tropinka.ru/e-i-tiheeva-o-razvitii-stilya-rechi-u-detej/>, (skatīts: 17.09.18.)
36. Использование дидактических игр в развитии речи детей, Мусинова, Л. Ю., nsportal.ru/detskiy-sad/razvitie-rechi/2012/02/27/ispolzovanie-didakticheskikh-igr-v-razvitii-rechi-detey (skatīts: 14.09.18.)
37. Дидактическая игра как средство развития речи детей среднего дошкольного возраста. Ивашкевич О. В., Актуальные вопросы современной педагогики: материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Самара, март 2016 г.). — Самара: ООО "Издательство АСГАРД", 2016. — С. 70-73. — URL, <https://moluch.ru/conf/ped/archive/188/9824/>, (skatīts: 19.09.18.)
38. Сущность дидактических игр. Гущина С. В., 2012., <https://nsportal.ru/detskiy-sad/upravlenie-dou/2012/06/15/sushchnost-didakticheskikh-igr>, (skatīts: 18.09.18.)
39. Дидактическая игра как средство развития математических представлений детей младшего дошкольного возраста // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2017. – Т. 13. – С. 127–132. – URL, Гороховцева Л. А., <http://e-koncept.ru/2017/770297.htm>, (skatīts: 16.09.18.)
40. Маленький оратор. Как развивать речь ребенка?, Киселева, М., www.7ya.ru/article/Malenkii-orator-Kak-razvivat-rech-rebenka/ (12.09.18.)

Pielikumi

1.pielikums „Attēls vārdu krājuma noteikšanai”

2.pielikums „Attēls vārdu krājuma noteikšanai”

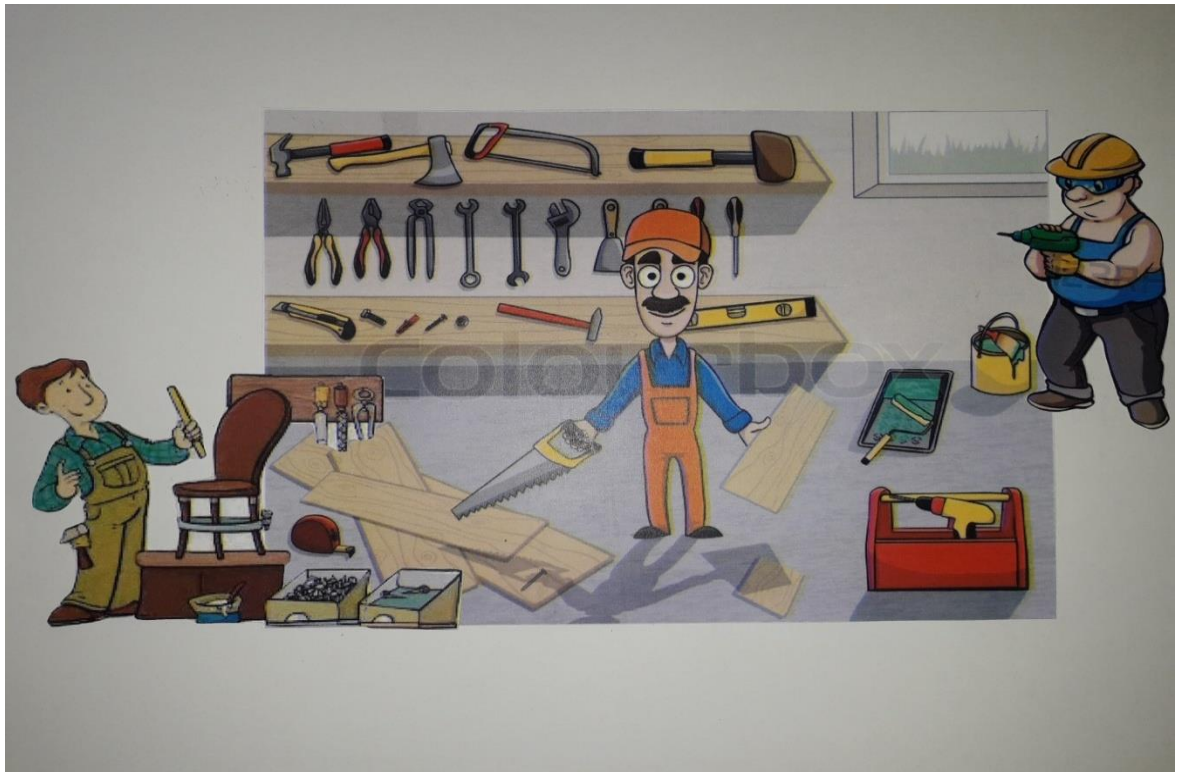
<https://www.pinterest.com>

3.pielikums „Attēls vārdu krājuma noteikšanai”

<https://www.pinterest.com>

4.pielikums „Attēls vārdu krājuma noteikšanai”

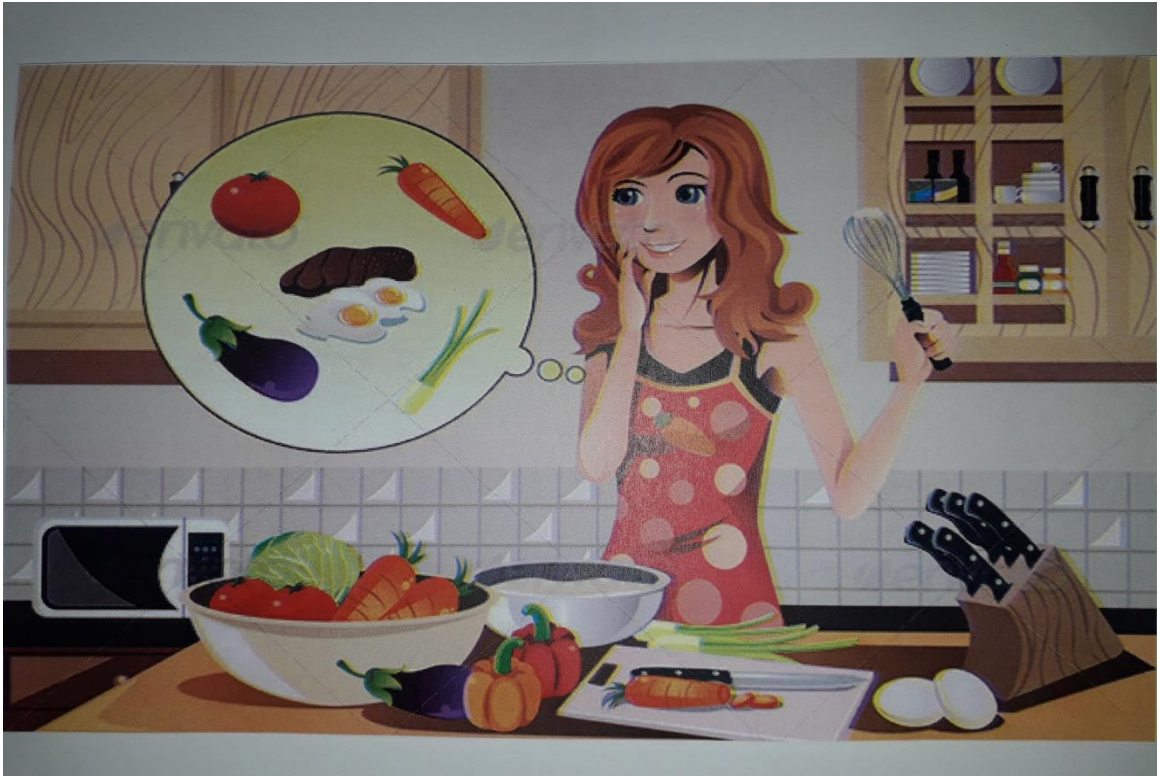
<https://www.pinterest.com>

5.pielikums „Attēls vārdu krājuma noteikšanai”

<https://www.pinterest.com>

6.pielikums „Attēls vārdu krājuma noteikšanai”

<https://www.fotosearch.com>

7.pielikums „Attēls vārdu krājuma noteikšanai”

<https://www.etsy.com>

8.pielikums didaktiskā rotaļa „Profesijas”

9.pielikums didaktiskā rotaļa „Profesijas”

10.pielikums didaktiskā rotaļa „Profesijas”

11.pielikums didaktiskā rotaļa „Profesijas”

12.pielikums didaktiskā rotaļa „Kas aug manā dārzā?”

1.spēle

13.pielikums didaktiskā rotaļa „Kas aug manā dārzā?”

2.spēle

14.pielikums didaktiskā rotaļa „Kas aug manā dārzā?”

3.spēle

15.pielikums didaktiskā rotaļa „Ceturtais lieks”

16.pielikums didaktiskā rotaļa „Uzmini, kas lapsai maisā!”

17.pielikums didaktiskā rotaļa „Kas ko dara”

18.pielikums didaktiskā rotaļa „Atrodi tādu pašu”

